

Gratis

Kust&ZeeGids

2012 - 2013

Inclusief:
bruinvisposter

Vakantie
Werken
Duurzame visserij
& Natuur beleven...
... aan Kust & Zee

**Word vriend
van Kust & Zee!**
**En maak kans op een
vakantie naar Kreta!**

Inhoud

Kust & Zee

Informatiecentrum Kust&Zee x-Pierience	4
Bo's ontdekkingsreis	6
Word Vriend van Kust & Zee	7

Vakantie aan Kust & Zee

Kom jij ook graag naar de Nederlandse kust voor vakantie of gewoon om een dagje uit te waaien? Waar je volop kunt wandelen of fietsen in de natuur, veilig in zee kunt zwemmen en genieten van het karakteristieke stadje en landschap? We nemen je mee langs de Nederlandse kustplaatsen die jou dit allemaal kan bieden, ieder in zijn eigen stijl. Zij hebben het Europese duurzaamheidskeurmerk QualityCoast en er wappert een Blauwe Vlag.

Op zoek naar een... Duurzame vakantiebestemming?	8
Kom genieten in Noordwijk!	10
Koos Moerenhout zet voet op vaste grond Schouwen-Duiveland	12
Gemeente Westvoorne, Natuurlijk-aktief!	14
Ameland, ons mooiste stukje buitenland	15
Katwijk, een zee aan mogelijkheden!	16
Zin in Strand? = Zin in Zandvoort!	17
Het hele jaar door genieten op de West Zeeuws-Vlaamse stranden	18
Blauwe Vlag al 25 jaar in Nederland	20
Brouwersdam, Superspot	21
UITJES EN EVENEMENTEN	23
Kust&Zee Prijsvraag	24

De Vereniging Kust & Zee is aangesloten bij het Keurmerk Goede Doelen en verbindt zich hiermee aan de voorwaarden behoorlijk inzicht te zullen geven in haar prestaties, optimaal te zullen presteren en dit naar haar donateurs te communiceren.

Werken aan Kust & Zee

Wie wil er niet een mooie, schone, gezonde en veilige kust en zee? Dat gaat natuurlijk niet vanzelf. Om dit te bereiken zetten vele organisaties, bedrijven, bewoners en bezoekers aan de Nederlandse kust zich in. Vereniging Kust & Zee neemt je mee langs de werken en projecten die aan de Nederlandse kust of op zee plaatsvinden.

Noordzeewrakken, oases van leven	26
Schone Stranden: laat niets anders achter dan je voetstappen	28
Een gezonde zee voor mens en dier	29
Bruinvisposter	30
Iedereen houdt van een schoon strand	33
Rijkswaterstaat zorgt voor een veilige kust	34
De stormvloedkeringen	35
Voor één keer dichtbij de dijkversterking	36
Een sterke kust van zand	38

Duurzame visserij aan Kust & Zee

Wereldwijd staan zeeën en oceanen onder druk door overbevissing, bijvangst en schadelijke visstechnieken. Als we ons visje willen blijven eten moeten we bewuste keuzes maken. Kust & Zee helpt je in de keus voor duurzame en gezonde vis door samen met vissers, handelaren en anderen te zoeken naar slimme oplossingen.

Zal de paling overleven?	42
--------------------------	----

Natuur beleven aan Kust & Zee

De Nederlandse kust heeft prachtige natuur met een grote rijkdom aan verschillende planten en dieren. Het is de moeite waard om deze natuur in stand te houden en te versterken, zodat iedereen hiervan kan blijven genieten.

Natuurbrug ZANDPOORT	46
NOORDVOORT: Duinen in beweging	48
Op weg naar een Rijke Waddenzee	50
Bruinvis krijgt betere bescherming	52
DE ZANDMOTOR	54
Een oase van rust in de Randstad	56
Mosselbanken houden het leven in balans	58

KUST&ZEE GIDS

Vereniging Kust & Zee biedt met deze gids een podium aan de partijen die zich inzetten om de Nederlandse kust en zee een veilige, natuurlijke, duurzame en leefbare plek te laten zijn.

Vereniging Kust & Zee
Coastal & Marine Union - EUCC
Breestraat 89A, 2311 CK, Leiden,
071-5122900, info@kustenzee.nl
www.kustenzee.nl

Colofon

Uitgave: Vereniging Kust & Zee
Hoofd- en eindredactie: Freddy van der Brugge (Van der Brugge Communicatie Advies, Leiden) en Joos Versfelt (Kust & Zee)
Redactieteam: Freddy van der Brugge, Joos Versfelt, Lotte Kauffman, Robert Steenberg
Fondsen- en advertentiewerving: Van der Brugge Communicatie Advies en Vereniging Kust & Zee
Productie: Van der Brugge Communicatie Advies
Vormgeving: Studio Eric Dietz BNO, Leiden
Druk: Habo DaCosta BV, Vianen
Redactieadres: Postbus 11232, NL-2301 EE Leiden, info@kustenzee.nl
Speciale dank aan: De kustgemeenten: Ameland, Goedereede, Noordwijk, Katwijk, Schouwen-Duiveland, Westvoorne, Sluis en Zandvoort, Camping De Duinpan, Diergaarde Blijdorp, Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, Hoogheemraadschap van Rijnland, Ministerie van EL&I, Ministerie van I&M, Nationaal Park Zuid-Kennemerland, Nationale Postcode Loterij, Natuurmonumenten, NederlandSchoon, Nederlandse Vissersbond, Port of Rotterdam, project De Zandmotor, project Mosselwad, projectbureau Zeeweringen, Programma Naar een Rijke Waddenzee, Provincies Noord-Holland, Zeeland en Zuid-Holland, PWN, RIB School Scheveningen, Rijkswaterstaat, Samenwerkingsverband Nationale Parken, Sportvisserij Nederland, Staatsbosbeheer, Stichting De Noordzee, Stichting Dupan, Stichting KMKV, Vakantie-park Duinrust, VisNed, Vogelbescherming Nederland, VVV Zandvoort, Waternet, Waterschap Scheldestromen.
Coverfoto: iStockphoto
Inzetjes: Cor Kuyvenhoven, Erik van Dijk, Wouter Coomans
Oplage: 200.000

De Kust&Zee Gids kwam mede tot stand met steun van de Europese Commissie en de Nationale Postcode Loterij:

COMMUNICATIEKLOVEN OVERBRUGGEN

Bel voor een kennismakingsgesprek

Postbus 302, 2300 AH LEIDEN
tel. (0172) 500 517, mobiel: 06 54 717 543
e-mail: brugge-F@hetnet.nl
Bezoekadres: Willem van der Veldenweg 59
2451 BB LEIMUIDEN, fax: (0172) 506 109

Voor een rijke kust en een gezonde zee

Vereniging Kust & Zee werkt aan duurzame oplossingen voor een evenwicht tussen mens en natuur. Zodat we samen nog lang kunnen genieten van het uitwaai gevoel, een visje aan de haven, een wandeling door de robuuste duinen en het ijsje bij zonsondergang. Stel je voor dat die zon ondergaat achter een hoge flat of een rij windmolens voor de kust. Om dit en andere bedreigingen te voorkomen, werkt Kust & Zee aan de volgende thema's:

Vervuiling uit zee

We pakken vervuiling aan, op het strand en in de zee. We organiseren schoonmaakdagen, doen onderzoek naar herkomst van afval op het strand. We laten zien welke gevolgen het heeft bijvoorbeeld voor zeedieren als je ballonnen aan een touwtje oplaat en hoe lang het duurt voordat jouw sinaasappelschil is verteerd. Lees verder op pagina 28-33.

Visserij op zee

Als we ons visje willen blijven eten zullen we bewuste keuzes moeten maken. Kust & Zee helpt je in de keus voor duurzame en gezonde vis. We zorgen er ook voor dat bruinvissen buiten de vissersnetten blijven en we onderzoeken hoe de palingstand verbeterd kan worden. Lees verder op pagina 40.

Toerisme aan zee

De kust is een fijne vakantiebestemming. Zeker in de zomermaanden zijn veel mensen er tegelijk te vinden. Iedere kustgemeente maakt haar eigen keuzes om die bezoekers aan te kunnen. Sommige kiezen gelukkig voor groene hotels, waterbesparing en recycling. Met het QualityCoast programma geeft Kust & Zee je inzicht in de meest duurzame bestemmingen van Europa. Lees verder op pagina 8.

Leven in en aan zee

De Noordzee kent bijzondere bewoners: glasalen, koralen, anemonen. Kust & Zee neemt maatregelen om die verscheidenheid te bewaren. We herstellen mosselbanken in de Waddenzee en beschermen het onderwaterleven op scheepswrakken. We laten zien hoe je bij kan dragen aan een zee vol leven. Lees verder op pagina 26 en 44.

Help mee aan een rijke kust en een gezonde zee...
...en word vriend van Kust & Zee
voor maar €2,- per maand!

Kijk op www.kustenzee.nl/vriend of ga naar pagina 7

KOM DE ZEE BELEVEN IN DE KUST & ZEE X-PIERIENCE, OP DE PIER VAN SCHEVENINGEN. SLA SNEL DE PAGINA OM!

toegang gratis

x-PIERIENCE
Kust & Zee

Informatiecentrum Kust&Zee x-Pierience

Een belevenis aan zee

Je staat op de Pier van Scheveningen en kijkt uit over de Noordzee. Onder je voeten strekken kilometers zand zich uit. Was het strand niet veel smaller vorig jaar? Ineens zie je iets uitsteken in de verte op zee. Wat was dat? Je loopt naar het strand en vindt duizenden ronde schelpjes met gaatjes aan de onderkant. Hoe komen die daar? De antwoorden op al deze vragen en meer kun je vanaf nu vinden in het informatiecentrum van Vereniging Kust & Zee op de Pier van Scheveningen. Op deze drukbezochte plek laten we je zien wat er op het strand en in de zee leeft en wat wij allemaal doen voor een rijke kust en een gezonde zee.

Kom langs bij één van onze activiteiten of loop binnen in het informatiecentrum Kust&Zee x-Pierience. Je kunt hier filmpjes kijken, je strand aanspoelsels laten determineren, spelletjes doen, leuke producten kopen en tentoonstellingen bekijken.

Je kunt ons vinden in het eerste glazen paviljoen op de pier van Scheveningen.

Openingstijden

- woensdag 12.00 tot 17.00 uur.
- zaterdag en zondag 11.00 tot 17.00 uur.
- in de vakantieperiode ook donderdag en vrijdag van 12.00 tot 17.00 uur geopend.

Meer informatie:

www.xperience.nl

'Vissen op het havenhoofd is mijn hobby, en natuurlijk raak ik daarbij wel eens een loodje kwijt. Ik wist niet dat dit zo vervuilend is! Gelukkig kan ik hier mijn loodvrije producten kopen.' Zie ook pagina 27.

'Heerlijk uitwaaien op het strand, daar houden wij van. De kinderen vinden vaak schelpen en andere aanspoelsels. Het is fantastisch dat ze nu naar een plek kunnen om hier meer over te leren. Hierdoor gaan ze beter met de natuur om!'

Voor ieder wat wils!

'Het lijkt net of ik echt een duik in de Noordzee heb genomen!'

'Wow leven al deze vissen in de zee?'

Beleef de zee programma

- Elke woensdag vanaf 14.00 uur **Kust&Zee verkenners**; kinderactiviteiten op en rond de Kust&Zee x-Pierience.
- Tijdens de openingstijden **foto x-Pierience**; ga op de foto met een speciale Kust & Zee achtergrond!

mei-juni: toerisme aan zee

- **26 en 27 mei - vakantie x-Pierience**; een duurzame toeristische markt in de Kust & Zee x-Pierience.
- **31 mei - film x-Pierience** in Muzee Scheveningen met de documentaires 'Whales of Gold' over het belang van walvissen voor het toerisme in Mexico en 'Tijdelijk verblijf' over de veranderingen in Scheveningen door o.a. toerisme.

juli-augustus: leven in en aan zee

- **5 juli - film x-Pierience** in Muzee Scheveningen met de documentaire 'Expeditie Doggersbank' over het leven op scheepswrakken in de Noordzee.
- **28 en 29 juli - mossel x-Pierience**; kom dit gehele weekend alles de weten over mosselen en andere schelpdieren uit de Noordzee en wandel mee tijdens de strandexcursie.

september-oktober: vervuiling uit zee

- **6 september - film x-Pierience** in Muzee Scheveningen.
- **29 en 30 september - zeeafval x-Pierience**; maak met ons het strand van Scheveningen schoon en bouw een groot kunstwerk van dit afval!

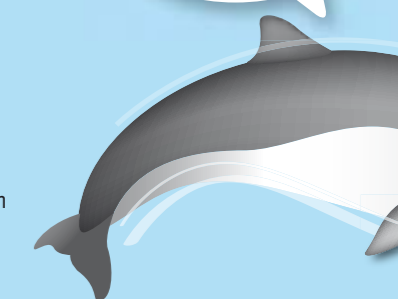
november- december: visserij op zee

- **1 november - film x-Pierience** in Muzee Scheveningen over bruinvissen en onderwatergeluid en een film over de trektocht van de paling.
- **24 en 25 november - duurzame vis x-Pierience**; proefrij van duurzame vis en vis-vervangers en wandel mee tijdens de strandexcursie.

GA JE MET ME MEE!

Ben jij al vriend van Kust & Zee?

Vrienden krijgen kortingen op activiteiten en producten van de Kust&Zee x-Pierience. Kijk op pagina 7 hoe je vriend kunt worden en maak kans op een reis naar Kreta!

BO'S ONTDEKKINGSREIS

HALLO VRIENDJES!

Ik ben Bo de bruinvis, het kleinste walvisje van de Noordzee. Ik woon hier met zo'n 36.000 andere bruinvissen en ik heb een heleboel vriendjes. Vandaag ga ik even langs bij mijn vriendje de die woont in de Waddenzee. Onderweg kom ik langs een oud scheepswrak, op wel 30 meter diep in zee. Hier woont en zijn familie. Soms is het wrak vervuild met loodjes van vissers en verloren visnetten. Dan komen er gelukkig duikers om de rommel weg te halen. Wist je trouwens dat er op een scheepswrak wel 224 diersoorten kunnen leven? woont er ook! Als ik verder zwem, zie ik vooral veel zand op de bodem. Maar als ik goed kijk, zie ik overal platvissen. Kijk, daar ligt mijn vriendje de . Platvissen worden gevangen om door de mensen te worden opgegeten. Gelukkig zorgen veel vissers ervoor dat er genoeg vriendjes overblijven voor mij. In de buurt van Texel kom ik plots een tegen! Het is een dwerginvis die wel 10.000 kilo weegt. Wat gaaf dat er zulke grote zoogdieren in de Noordzee zitten! Hij zwemt een stukje met me mee. Walvissen zijn trouwens familie van bruinvissen. Als we dichterbij de kust komen, ga ik alleen verder. Het is een mooie dag en er zitten een heleboel mensen op het strand. Sommigen gooien zomaar hun afval in de zee en dat vind ik niet fijn. Gelukkig zijn er een heleboel kinderen die hun ijswikkels, chips- en snoepzakjes netjes in de prullenbak gooien. Dan ben ik aangekomen in de Waddenzee. Ik zie de mosselbank al liggen, waar woont. Samen genieten we van de ondergaande zon en dromen we dat we nog lang van een schone kust en zee kunnen genieten.

Ik neem je in deze gids mee op ontdekkingsreis. Zoek op de pagina's naar mij en mijn vriendjes, zodat je meer over onze belevenissen te weten komt. Je kunt me ook opzoeken op de Pier van Scheveningen bij de Kust&Zee x-Pierience. Tot snel!

Wat doet Kust & Zee?

Kust & Zee werkt hard om goed voor Bo de bruinvis en al zijn vriendjes te zorgen! Maar wat doen we dan precies? Wij zorgen ervoor dat de plek waar jij op strandvakantie gaat mooi en schoon is. Wij willen dat de planten en dieren in en rond de zee gezond kunnen leven. Wij zorgen voor een schone zee en schone stranden voor iedereen. Wij zorgen dat er genoeg visjes in de zee blijven zwemmen, zodat ook jouw achterkleinkinderen nog een visje kunnen eten. Help je mee?

Gratis
vakantie
naar
Kreta*

WORD VRIEND VAN KUST & ZEE

En ontvang van ons:

- **Kust&Zee Gids**
jaarlijks thuisgestuurd
- **Kust&Zee-mail**
- **Gratis toegang**
tot onze filmavonden
- **Gratis excursies en**
workshops
- **Welkomstgeschenk**
- **Gratis foto x-Pierience**
- **Korting in de x-Pierience winkel**

Help mee aan een rijke kust en een gezonde zee ...

Kust & Zee werkt aan duurzame oplossingen voor een evenwicht tussen mens en natuur: we herstellen mosselbanken in de Waddenzee en beschermen het onderwaterleven op scheepswrakken. We houden bruinvissen uit vissersnetten en we onderzoeken hoe de palingstand verbeterd kan worden. We pakken vervuiling aan, op het strand en in de zee. Unieke badplaatsen houden we uniek door ons QualityCoast programma. Nationaal en internationaal! Dat is het werk van Kust & Zee!

... en steun ons werk voor
€ 2,- per maand

Ga naar www.kustenzee.nl/vriend

Vakantie aan Kust & Zee

QualityCoast criteria

Natuur

- 1 Natuur & bescherming
- 2 Contact met de natuur
- 3 Groen beleid
- 4 Landschap
- 5 Stille en duisternis

Milieu

- 6 Stranden & Blauwe Vlag
- 7 Waterbeheer
- 8 Duurzaam vervoer
- 9 Afvalscheiding & recycling
- 10 Klimaat en energie

Identiteit en Cultuur

- 11 Cultureel erfgoed
- 12 Landschap & traditie
- 13 Eigen karakter
- 14 Gastvrijheid
- 15 Mensenrechten

Sociaal-economisch

- 16 Toeristisch draagvlak
- 17 Toeristisch beleid
- 18 Rol bedrijfsleven
- 19 Betrokkenheid bevolking
- 20 Veiligheid

ZANDVOORT

AMELAND

NOORDWIJK

KATWIJK

KOKSIJDE (BELGIË)

SCHOUWEN-DUIVELAND

GOEDEREDE

WESTVOORNE

Vakantieregio's Top 10

In de volgende regio's kunt u het beste terecht voor duurzame vakantiebestemmingen aan de kust:

1. Azoren (P)
2. Zuid-Holland (NL)
3. Noord Aegeïsche eilanden (GR)
4. Oostfriesland (D)
5. Fryslân (NL)
6. Syddanmark (DK)
7. Nordjylland (DK)
8. Canarische Eilanden (ES)
9. Toscane (Italië)
10. Kreta (GR)

Op zoek naar een 'duurzame' vakantiebestemming?

Vind je het óók zo belangrijk dat je er volop kunt wandelen of fietsen in de natuur? ... veilig in zee zwemmen, snorkelend tussen de visjes? ... en dat het karakter van het stadje en van het landschap nog een beetje bewaard is gebleven? Kust & Zee bekeek 100 bestemmingen op duurzaamheid en selecteerde de beste voor natuur en landschap, milieu, erfgoed & eigen karakter:

De QualityCoast Top 100

QualityCoast is ontwikkeld door de Vereniging Kust & Zee. Samen met honderden deskundigen en juryleden houden wij bij of QualityCoast-bestemmingen hun eigen identiteit, hun milieu, natuur en landschap en hun erfgoed wel voldoende koesteren. Het resultaat daarvan vind je op deze pagina's: stuk voor stuk vakantieparadijsjes! Van sommige is ook het 'beleid' helemaal doorgelicht: wanneer dat in orde was zijn ze bekroond met de QualityCoast Policy Award. Zij krijgen extra aandacht op de kaart hiernaast. Over enkele Nederlandse QualityCoast-gemeenten lees je verderop in de gids meer. Zij zijn herkenbaar aan het QualityCoast-logo bovenaan hun artikel.

Meer informatie:
www.qualitycoast.info

HET IS ERG LEUK DAT JULIE ONS STEEDS VAKER KUNNEN ZIEN, MAAR WEL OP EEN AFSTANDJE GRAAG!

- Legenda QualityCoast bestemmingen**
- Zeer goed voor natuur en landschap
  - Zeer goed voor milieuwwaarden
  - Zeer goed voor lokale identiteit en cultuur
  - Zeer goede, veelzijdige bestemming (QualityCoast Policy Award)

QualityCoast wordt gesteund door de Europese Commissie

Kom genieten in Noordwijk!

In Noordwijk kun je
365 dagen per jaar
genieten van een mooi en
schoon kwaliteitsstrand!

Keurmerken voor kwaliteit

Blauwe Vlag

Een belangrijke internationale milieuonderscheiding voor veilige en schone stranden.

Al jarenlang wappert in Noordwijk de Blauwe Vlag. Hét symbool voor schoon zwemwater en een verzorgd strand met goede en veilige faciliteiten en voorzieningen voor gehandicapten. Dit jaar is Noordwijk zelfs gastheer voor de uitreiking van 25 jaar Blauwe Vlag in Nederland.

QualityCoast

Europese titel voor mens- en natuurvriendelijk toerisme en recreatie. Sinds een aantal jaar heeft Noordwijk ook de titel 'QualityCoast'. Dit is het eerste keurmerk dat zich richt op het niveau van een kustgemeente als geheel. Voor dit keurmerk scoort Noordwijk uitmuntend op het gebied van natuur en milieu. In 2011 heeft Noordwijk zelfs goud behaald.

Green Key

Het internationale duurzaamheidskeurmerk voor milieuzorg van ondernemers.

In Noordwijk zijn bungalowpark De Gouden Spar, recreatiepark Noordwijkse Duinen, strandpaviljoen Take 2, het Palace Hotel, De Baak, Fletcher Hotels en NH Leeuwenhorst de trotse bezitters van het Green Key keurmerk. Zij zijn in de toeristische en recreatiebranche serieus en controleerbaar bezig met milieuzorg. Minder gas-, water- en elektraverbruik zijn hier bijvoorbeeld onderdelen van. Natuurlijk streven ook andere ondernemers in Noordwijk ernaar om dit keurmerk te verkrijgen.

Schoonste strand

Keurmerk van Stichting Nederland Schoon

Noordwijk doet al jaren mee aan de door Nederland Schoon georganiseerde competitie Het Schoonste Strand van Nederland. Noordwijk draait al jaren mee in de top.

De stichting waardeert het Noordwijkse strand met vier sterren, het maximaal haalbare aantal. De waardering van vier sterren staat voor de kwalificatie: 'zeer schoon strand'. Van de grote toeristische stranden is Noordwijk zelfs als beste uit de bus gekomen.

Charmant, stijlvol, onderscheidend en erg actief op het gebied van natuur en milieu

Noordwijk is een charmante en stijlvolle kustplaats met een rijke historie. De ontmoetingsplek en het stralende middelpunt van de mooie Bollenstreek met als grootste blikvanger het 13 kilometer lange zandstrand. Maar ook de levendige boulevards, de sfeervolle oude dorpskern, de duinen en de bossen zijn belevenissen die je niet wilt missen.

In Noordwijk kun je heerlijk ontspannen, met een uitgebreid aanbod aan restaurants en winkels. Er is cultuur, theater en het hele jaar door worden er evenementen georganiseerd. Wil je liever actief bezig zijn? Dan kun je in Noordwijk met een fiets- of wandeltocht door de duinen, de bossen en langs de bollenvelden heerlijk genieten. Verder kun je tennissen, (midget)golfen, kiten en bowlen. Houd je van geschiedenis? Bezoek dan zeker het historisch centrum van Noordwijk-Binnen, met zijn eeuwenoude lindebomen en herenhuizen uit de Gouden Eeuw. Uniek is dat zelfs de toren van de 15e-eeuwse Oude Jeroenskerk beklommen kan worden.

Bloemenbadplaats

Gedurende de bloei van de bloembollen is Noordwijk dé Bloemenbadplaats van Europa. Noordwijk vormt het middelpunt van één van de meest kleurrijke gebieden ter wereld: de Bollenstreek. Overal ruik je de frisse geur van hyacinten, narcissen en tulpen. De bloeiende bollenvelden betoveren veel toeristen en dagjesmensen met de prachtigste kleuren. De meeste bollenvelden liggen direct achter de duinen. Deze zandgronden zijn uitermate geschikt voor de teelt. Daarnaast is er volop bloemenvertier met de wereldberoemde Keukenhof op fietsafstand, het bloemencorso van de Bollenstreek en diverse bloemententoonstellingen.

Lekker actief

De meeste natuurgebieden zijn het hele jaar door vrij toegankelijk en bieden talloze mogelijkheden voor fiets- of wandeltochten. Deze tochten kun je kosteloos ophalen bij het Visitor Center in Noordwijk. Als je iets meer uitdaging zoekt, probeer dan de 8 kilometer lange ATB-route in het Hollands Duin. Ook voor paardenliefhebbers biedt Noordwijk veel uitdaging met bos-, duin- en strandritten. Het strand en de zee zijn plekken om te luieren, maar ook om

actief bezig te zijn. Zo is Noordwijk de afgelopen jaren een echte kite- en surfhotspot geworden.

Elke dag een stranddag!

In de zomer loungen op het terras, in de winter lekker uitwaaien en warme chocolademelk als beloning. In Noordwijk is er het hele jaar wat te beleven op en rond het strand. Sinds 2010 staan er ook in de winter prachtige, hippe en warme strandpaviljoens. Kom genieten van Noordwijk, het hele jaar door.

WORD VRIEND VAN VISITNOORDWIJK

Wil je op de hoogte blijven van de laatste ontwikkelingen en leukste evenementen in Noordwijk? Word dan vriend van Visit-Noordwijk op Facebook en Hyves. En volg @VisitNoordwijk op Twitter zodat je niks mist.

Visitor Center Noordwijk

De Grent 8
2202 EK Noordwijk
T. +31 (0)71 - 361 93 21
E. info@noordwijk.info
I. www.noordwijk.nl

Foto's: Jolanda Bruin

Koos Moerenhout zet voet op vaste grond Schouwen-Duiveland

Vaak fietste hij in sneltreinvaart door Schouwen-Duiveland, als training voor de Tour de France. Tegenwoordig is Koos Moerenhout PR-man van het Rabobank Cycling Team. Ad Verseput, Schouwen-Duivelds wethouder van sport en recreatie, neemt Koos Moerenhout in een rustig tempo mee langs de mooiste plekjes op het eiland.

Koos Moerenhout was 15 jaar beroepsrenner. Hij werd tweemaal kampioen van Nederland en voltooide zeven keer de Ronde van Frankrijk. Geboren en getogen op Goeree-Overflakkee en tegenwoordig woonachtig in Steenbergen, heeft hij op Schouwen-Duiveland menig trainingskilometer afgelegd. Deze trainingen hebben hem geen windeieren gelegd, getuige zijn imposante carrière. Overwinningen in de strijd om de nationale titel en koersen in Oostenrijk, Spanje en Frankrijk.

Jachthaven Bruinisse

De rondleiding start aan de noordkant van Schouwen-Duiveland, in de jachthaven van Bruinisse. De haven ligt aan het Grevelingenmeer, het grootste zoutwatermeer van Europa, dat een geheel eigen flora en fauna kent. Met de nieuwe uitgebreide faciliteiten en 1400 ruime ligplaatsen behoort Jachthaven Bruinisse tot de modernste jachthavens van Nederland. "Je komt hier echt tot rust zo aan het water", vindt Koos. Vanuit Bruinisse trekken Koos en de wethouder verder langs het Grevelin-

genmeer, een route die het fietsen meer dan waard is.

Brouwersdam Hotspot

De volgende stop is op de Brouwersdam. Tot zijn verbazing treft Koos hier olifanten aan als onderdeel van een rondreizend circus. De dam is regelmatig het centrum van uiteenlopende activiteiten en artiesten, al dan niet met de fiets. Koos maakt deze middag kennis met het Go-Electro project, een nieuw fenomeen op de Brouwersdam. Na een rondje op de elektrisch aangedreven (eco-)scooter vertelt Ad Verseput dat deze scooter naast de rondvaartboten, de tramlijn en de diverse wandel- en fietspaden een trendy en welkome aanvulling is op de vervoersmogelijkheden op de dam. "Binnenkort zullen ook fietscafe's verrijzen, waar je elektrische fietsen en dus ook deze scooters kunt opladen." Het is een nieuwe schakel in de ambities van de gemeente om de Brouwersdam verder uit te bouwen tot hotspot. Koos brengt via Twitter zijn ruim 15.000 volgers op de hoogte van zijn ervaringen op deze locatie.

Wijnhoeve in Dreischor

Uitgerekend op deze middag staat er ook een wijntje op het programma. De trip voert naar Wijnhoeve De Kleine Schorre. Het bedrijf dat in 2001 werd opgestart door een ondernemer met dezelfde naam als die van een andere oud-professional uit de wielwereld, Johan van der Velde. De wijngaard is gelegen in het typisch Zeeuwse ringdorp Dreischor en is met 10 hectare de grootste van Nederland. In samenwerking met een gerenommeerd Luxemburgs wijnbedrijf is er een strenge selectie van druiven gemaakt die naadloos aansluit op het goede dat Zeeland al sinds jaar en dag te bieden heeft, namelijk de Zeeuwse Zilte Zaligheden. Deze zaligheden bestaan uit mosselen, de Oosterscheldekreeft, de oesters, platvis, lamsoor en zeekraal. Natuurlijk wordt er geproefd tijdens de rondleiding waarin Koos volledig op de hoogte wordt gebracht van het proces om te komen tot de gebottelde Pinot Gris, Pinot Blanc, Rivaner en de Auxerrois. Aan het eind van het bezoek gaat er een flesje mee naar Steenbergen.

Fietseiland bij uitstrek

"Schouwen-Duiveland is bij uitstrek een fietseiland", laat wethouder Verseput weten. Zelf een fervent fietser spreekt hij met Koos in wielertaal en met gepaste trots over de vele mogelijkheden die deze gemeente heeft voor de recreatieve fietser, zoals de fietsknooppun-

tenroutes, de goede wegen en het afwisselende landschap. En dat vindt de professionele wielwereld ook, getuige het feit dat in 2010 Schouwen-Duiveland een prominente doorkomstplaats was van twee grote internationale wielerrondes: de Giro en de Tour. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de eigen klassieker van Koos over Schouwen-Duiveland voert: de Koos Moerenhout Classic (KMC). "Ik ben hiermee geslaagd mijn fietspassie over te brengen en het West-Brabantse en Zeeuwse landschap van zijn mooiste kant te laten zien," aldus Koos. De KMC kent drie afstanden, namelijk 85, 125 en 180 km. De langste afstand besluiten de heren vanuit de lucht te gaan bekijken.

Zicht op fantastisch kleurenpalet

Het commentaar op de beelden vanuit de lucht is van piloot Tonny Prince. De 180 km-versie van de KMC voert vanuit de start in Steenbergen over de Grevelingendam en komt bij Bruinisse het eiland op. De helikopter volgt de route verder langs de oever van de Oosterschelde, het krekengebied met de caissons bij Ouwkerk, en gaat via Zierikzee over de Zeelandbrug. Op deze route kunnen de deelnemers ervaren wat Koos als renner tijdens zijn trainingen beleefde. "Honderdtachtig kilometer fietsen, zonder stoplichten", benadrukt hij. Vanuit de helikopter hebben de heren een fantastisch zicht op het kleurenpalet, met

daarin duidelijk zichtbaar de fietspaden, zowel binnen- als buitendijks. Koos plaatst een luchtfoto op Twitter en meldt daarbij: "View on Zeelandbrug out of the helicopter #KMC-26mei2012 preparations have started".

Uitgelicht

Na de adembenemende vlucht met de helikopter zetten Koos en Ad weer voet op vaste grond aan het einde van een enerverende middag. Schouwen-Duiveland is er uitgelicht door de ogen van een wielrenner, die nu een recreatieve fietser is geworden. Op zijn Facebook-pagina meldt iemand dezelfde dag nog: "Onder water is het ook mooi", waarop Koos reageert met de veelbelovende woorden: "dat moet ik nog ontdekken". Hij wil hier zeker terugkomen om te duiken. Voor Koos Moerenhout is het drieluik van zijn beleving van Schouwen-Duiveland dan compleet: te land, ter zee en in de lucht. Bij het afscheid vormt zich een fraaie regenboog, die eigenlijk alleen maar hier zo mooi kan zijn. Omdat het credo voor Schouwen-Duiveland luidt: "The sky is the limit!"

Gemeente Westvoorne natuurlijk-actief!

Westvoorne is bij uitstek een gemeente voor natuurlijk en duurzaam toerisme.

Een groene gemeente met zon, zee en strand en veel natuur, waaronder beschermde Natura 2000-gebieden. De gevarieerde Duinen van Voorne met een grote rijkdom aan planten- en diersoorten behoren tot de mooiste natuurgebieden van Europa. Daarnaast is Westvoorne bij uitstek een kustgemeente om actief te ontspannen en te sporten. En wie lekker met een versnapering onderuit wil zakken kan terecht bij een van de zes strandpaviljoens.

Zon, zee en strand

Gerard Cox (Toen was geluk heel gewoon) zong het al "Rockanje, Rockanje, badplaats zonder franje". Rockanje is inderdaad een badplaats waar je je snel op je gemak voelt. Vanaf de ruime parkeerplaatsen aan de strandovergangen, Eerste en Tweede Slag, kom je via een strandplein op het schitterend gelegen Noordzeestrand. De zandbanken voor de kust zorgen voor een rustige zee, zodat kinderen veilig aan de rand van het water kunnen spelen. Enkele strandrolstoelen geven ook mensen met een beperking de kans om volwaardig mee te doen. Gedurende de zomervakantie is er bovendien elke dag een reddingsbrigade en EHBO-post paraat. Rockanje is prima geschikt om te wandelen, fietsen, mountainbiken, paardrijden en (kite)surfen. De zes strandpaviljoens zijn de ideale plek om een stranddag ontspannen en comfortabel door te brengen. De badplaats hoort bij de top 5 van mooiste stranden van Nederland en is in het bezit van twee Blauwe Vlaggen. In 2011 ontving Westvoorne de Quality Coast Award, waarbij de gemeente als beste gescoord heeft!

Prachtige natuur

Wil je liever in alle rust genieten van een dagje strand? Loop dan het strand oost- of westwaarts op en ervaar het rustgevend ruisen van de zee. En in de prachtige duinen daarachter kun je kilometers lopen langs struwelen, duinmeertjes, over stuifduinen en door duingraslanden en bossen. Door deze variatie is er een grote rijkdom aan planten en dieren, zoals gentianen, parnassia, orchideeën, reeën, lepelaars en blauwe reigers. Ook lopen hier IJslandse pony's en Gallo-way runderen rond. Deze grote graasdieren helpen het duinterrein open te houden. Het fraaie duinlandschap is vooral wandelend en voor een deel ook per fiets te bezichtigen. Vanuit een bijzonder natuurzoekerscentrum bij de Tenellaplas zijn mooie wandelroutes uitgezet.

Oostvoorne-aan-zee

Oostvoorne is van oudsher een geliefde badplaats. Door een tramverbinding vanuit Rotterdam tot aan de strandboulevard 'deden' veel Rotterdammers een dagje strand in Oostvoorne-aan-zee. Aan de boulevard stonden tal van hotels, pensions en paviljoens met zeezicht.

In het oude dorpscentrum staan nog steeds de statige historische huizen, het voormalige stadhuis en de fraai gerestaureerde ruïne van een burcht uit de 12de eeuw. In het Openluchtmuseum De Duinhuisjes gaat u terug naar de tijd van begin 1900. Inmiddels heeft het Oostvoornse strand zich ontwikkeld tot een dynamisch natuurstrand met slikken en zandplaten die vele vogels aantrekken en af en toe een zeehond. Een duurzaam ingerichte paviljoen met een prachtige uitkijktoren is hier nu een waar lustoord voor de natuurliefhebber! Het Oostvoornse Meer is zeer aantrekkelijk voor de sportieve recreant die van surfen, vissen, duiken en/of mountainbiken houdt.

Evenementen

Westvoorne is een levendige evenementengemeente. Dit varieert van muziek-evenementen tot cultuurhistorische evenementen en van de Profwielerronde van Oostvoorne tot de historische Motorraces; de Rockanje Classic. Kijk hiervoor onder meer op de uitjespagina op pagina 23.

Meer informatie: www.westvoorne.nl

Ameland, ons mooiste stukje buitenland Een eiland, waar je terugkomt!

Is het niet heerlijk om even alles achter je te laten en te genieten van een echte eiland vakantie of een heerlijk dagje uit? Ga dan naar Ameland, ons mooiste stukje buitenland!

Naar Ameland

Vanuit Holwerd vaar je in drie kwartier met een luxe veerboot naar het eiland. De tocht gaat over de Waddenzee en wanneer je geluk hebt is het laag water. Je ziet dan links en rechts de drooggevallen zandplaten die bij vloed weer onder water verdwijnen. Deze wisseling van eb en vloed maakt dat het gebied van moment tot moment verandert en zorgt voor een dynamiek die uniek is in de wereld. Daarom is de Waddenzee in 2009 ook op de UNESCO Werelderfgoedlijst geplaatst.

Ameland heeft vier prachtige dorpen, iets meer dan 3.500 inwoners, is 27 kilometer lang en, op het breedste punt, vier kilometer breed. Een eiland met een heel eigen natuur én cultuur. Authentieke dorpen en een afwisselend landschap. In het oosten van Ameland ligt bijvoorbeeld natuurgebied Het Oerd, een duinlandschap met een bijzonder rijke vogel-populatie.

Verblijven op Ameland kan het hele jaar door en is altijd een belevenis. Er is een verscheidenheid aan verblijfsmogelijkheden. En activiteiten kunnen volop worden ondernomen tijdens alle seizoenen. Zee en strand zijn een bron van inspiratie en ontspanning. Goed om te weten: Ameland voert al jaren meerdere Blauwe Vlaggen en ontving in 2011 het Europese keurmerk voor mens- en natuurvriendelijk toerisme: de Quality Coast Award.

Duurzaam eiland

Ameland werkt op verschillende niveaus en locaties aan duurzaamheid. Voor de inwoners van het eiland en de toeristen worden de contouren van een 'Duurzaam Ameland' steeds zichtbaarder. Ameland wil in 2020 zelfvoorzienend zijn en werkt daarom met grote partijen samen aan kleinschalige, duurzame en innovatieve energieprojecten op het eiland. Het doel van deze projecten is om nieuwe technologieën te ontwikkelen en aan te tonen dat het mogelijk is om een werkelijk duurzame energievoorziening te realiseren. Daarnaast stimuleert Duurzaam Ameland het gebruik van duurzame energiebronnen en de besparing van energie op het eiland op een veilige manier. Ameland fungeert daarmee als proeftuin voor innovatieve ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid en als voorbeeld voor andere gemeenten. Laat je in het nieuwe Kennis- en Innovatiecentrum eens informeren over deze projecten.

Wat te doen op Ameland?

Het hele jaar door worden op Ameland sportieve en culturele evenementen en activiteiten georganiseerd. Een goed voorbeeld van een duurzaam evenement is MadNes, een surf- en muziekfestival. Bij alle aspecten van dit evenement speelt duurzaamheid een grote rol. Een prachtig cultureel evenement is de Kunstmaand. Ongeveer 70 internationale kunstenaars exposeren de gehele maand november hun werk op Ameland. In kerken, duinen, musea, galeriën, etc. Ameland kent ook verschillende musea en bezienswaardigheden. En wie het nog nooit gezien heeft moet beslist de lancering van de oude Amelander reddingboot eens mee maken! Meer evenementen vind je op pagina 23 in deze Kust&Zee Gids.

Alles weten over Ameland? Kijk op www.vvnameland.nl of bel 0519-546546

Visserijdagen herleven in Katwijk

Katwijk is van oorsprong een authentieke vissersplaats. Het Katwijk van nu is een gezellige familiebadplaats die rust en ruimte uitstraalt met een rijke geschiedenis. De badplaats biedt bijzondere activiteiten voor jong en oud! Na 20 jaar komen de Visserijdagen weer terug in Katwijk (eind juni 2012)! Kom kijken naar de spectaculaire reddingsdemonstratie SAR Katwijk of bekijk de vele kraampjes op de toeristenmarkt. De Flower Parade in augustus is één van de paradepaardjes van de gemeente Katwijk.

Hoogtepunten

Kippen- en kuikenloop - 16 juni

De Kippen- en Kuikenloop zijn sponsorlopen ten bate van KWF Kankerbestrijding en Stichting Kika. Er zijn verschillende afstanden te lopen van 5, 10, 15, 25 en 42 kilometer. De wandeltochten lopen afhankelijk van de afstand, door de duinen en het strand.

Reddingsdemonstratie SAR Katwijk - 30 juni

Eén van de hoogtepunten van de Visserijdagen is SAR Katwijk, de jaarlijkse reddingsdemonstratie van de Katwijkse Reddings Brigade. Op de Boulevard, het Strandplein en het strand zullen diverse spectaculaire reddingsdemonstraties te zien zijn.

Toeristenmarkt - juli en augustus

De eerste toeristenmarkt van het seizoen 2012 start tijdens de Visserijdagen en zal uiteraard in het teken staan van de visserij. In juli en augustus is er elke dinsdag van 13.00 tot 21.00 uur een gezellige toeristenmarkt in het centrum van Katwijk aan Zee.

Flower Parade - 11 augustus

Elk jaar in augustus rijdt de Flower Parade Rijnsburg met versierde praalwagens, personenauto's, koetsen en muziekkorpsen door Rijnsburg, Katwijk. Elk jaar is er een ander thema, dit jaar: Ik hou van....

Het programma van de visserijdagen is te vinden op www.visserijdagenkatwijk.nu.

Gemeente Katwijk werkt samen met stichting 'Nederland Schoon' om het zwerfafval op het strand te verminderen. Het schone strand van Katwijk is al beloond met vier sterren. Katwijk streeft naar de laatste 5e ster. Hier kunnen strandbezoekers ook aan bijdragen. Want een schoon en veilig strand wil toch iedereen!

Zin in Strand? = Zin in Zandvoort!

Het strand van Zandvoort is in drie woorden samen te vatten: mooi, schoon en veilig!

Het is een prachtige plek voor kinderen om eindeloos te spelen, heerlijk om zomaar eens uit te waaien of om lekker te genieten van een hapje of een drankje met de alom aanwezige zee als decor.

Het prachtige strand is gemiddeld 100 meter breed en maar liefst 9 kilometer lang waarvan 3 kilometer naaktstrand is. Er zijn meer dan 30 strandpaviljoens waar u terecht kunt voor een drankje en een goede maaltijd. U kunt hier heerlijk ontspannen. Een aantal strandpaviljoens is jaarrond geopend, zodat u het hele jaar kunt genieten van culinaire hoogstandjes, zon, zee en wind. Kortom, ruimte en mogelijkheden te over om ontspannen te kunnen recreëren!

Blauwe Vlag en QualityCoast

Zandvoort aan Zee is in het bezit van de Blauwe Vlag en het QualityCoast Label. Deze keurmerken geven aan dat het strand aan de hoogste eisen voldoet voor wat betreft veiligheid, schoon water, mooie natuur en een goed milieu. Deze strenge eisen worden ieder jaar opnieuw beoordeeld en het mag dan ook duidelijk zijn dat Zandvoort alles in het werk stelt om hier ieder jaar weer aan te voldoen. Wist u dat Zandvoort in 2006 de eerste Nederlandse badplaats was waar de QualityCoast Vlag fier in top ging?

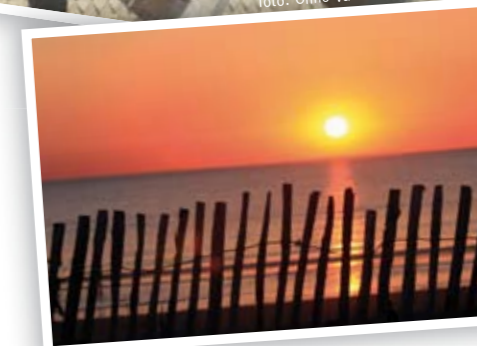

Strandrolstoelen

Zandvoort biedt badgasten die op een rolstoel zijn aangewezen een unieke service: een strandrolstoel die speciaal aangepast is om door het mulle zand te rijden. Zo kunnen ook rolstoelgebruikers genieten van een fijn dagje op het strand. De speciale strandrolstoelen zijn gratis en het hele jaar door beschikbaar.

Watersportmogelijkheden

In Zandvoort wordt op en rond het strand een breed scala aan watersportmogelijkheden aangeboden. Voorbeelden hiervan zijn windsurfen, golfsurfen, kitesurfen, rafting, catamaran zeilen en nog veel meer! Bij een aantal strandpaviljoens kunt u cursussen volgen en diverse materialen huren. Raadpleeg voor meer informatie en diverse sportieve arrangementen www.vvzandvoort.nl of vraag bij VVV Zandvoort naar het excursiegidsje of de arrangementengids.

Bereikbaarheid

Heeft u ook zin in Zandvoort gekregen en mocht u inmiddels besloten hebben om naar Zandvoort te komen, dan is het openbaar vervoer een uitstekende optie. Zowel met de bus als met de trein. Zandvoort is zelfs de enige badplaats in Nederland met een directe treinverbinding! Een bijkomend voordeel: U bent zonder parkeerproblemen met een half uurtje in Amsterdam.

Meer informatie

Zandvoort heeft een VVV waar u meer bijzonderheden over één van de grootste badplaatsen van Nederland kunt verkrijgen. Ook voor een breed scala aan groeps- en bedrijfsarrangementen bent u bij VVV Zandvoort aan het juiste adres.

VVV Zandvoort

Bakkerstraat 2/B
2042 HK Zandvoort
Tel.: 023-5717947
www.vvzandvoort.nl

ZIN IN ZANDVOORT!

Voor kids

Panbos voor jong en oud

Naast zee, strand en duinen ligt er in Katwijk ook een mooi bebost duingebied 'Pan van Persijn' (kortweg Panbos). Het bos ligt in het natuurgebied Berkheide en je kunt er naar hartelust wandelen en genieten van de natuur. Bezoek het herenkamp, de ganzen- en eendenvijver, de trimbaan en de diverse speelvoorzieningen. Voor kinderen van 6 tot 12 jaar zijn er leuke, leerzame uitgezette wandeltochten.

Strandjutterstocht

Strandjutters is een leuke ervaring voor jong en oud. Ontdek samen met je kind de aangespoelde 'schatten' van het strand. De strandwandeling is voor jonge jutters van 4 tot 10 jaar. Onderweg leren de kinderen spelenderwijs van alles over Katwijk en het strand en dragen ze ook hun steentje bij om de omgeving schoon te houden. Het jutterboekje, kindergrijpertje en de jutterzak zijn voor € 3,- te koop bij het VVV Katwijk aan de Voorstraat.

Kijk op pagina 23 of op www.zomerinkatwijk.nl wat er nog meer te doen is in Katwijk.

Het hele jaar door genieten op de West Zeeuws-Vlaamse stranden

De kust is dé topattractie van West Zeeuws-Vlaanderen. Het toerisme is de economische motor van de streek. De gemeente Sluis investeert daarom fors in de kwaliteit van de kust. In de strandnota zijn de ambities en de aanpak voor de komende jaren vastgelegd. Zodat iedereen volop kan blijven genieten van het strand, en de kust tegelijkertijd duurzaam economisch rendeert. Met de strandnota bouwt Sluis verder aan het bereiken van de doelen uit de kustvisie die al jaren een stevige basis vormt voor goed beheer en duurzame ontwikkeling.

De stranden zijn voor de gemeente Sluis van groot economisch belang. Vandaar dat de gemeente ernaar streeft het strand optimaal te laten functioneren voor de verschillende gebruikers. Zo deelt zij de stranden in in drukke en minder drukke zones. De stranden krijgen een eigen thema waarmee wordt ingespeeld op de diverse behoeften van het brede strandpubliek. Sluis wil het strand voor iedereen aantrekkelijk maken door te werken aan een jaarrond strandbeleving.

Onderscheidend

West Zeeuws-Vlaanderen heeft een prachtige, natuurlijke kust. Op de stranden zijn nog prachtige elementen van ons maritieme erfgoed te vinden, zoals de karakteristieke paalhoofden en eeuwenoude haaiantanden. Er zijn rustige plekken te vinden, maar ook plekken waar alle ruimte is voor beachsporten. Rond de strandpaviljoens is het wat drukker en kunnen kinderen lekker samen spelen. De sfeer van de badplaatsen 'stijlvol' Cadzand, 'familiaal' Nieuwvliet, en 'culinair' Breskens wordt doorgetrokken op het strand. Zo vindt iedereen een fijne plek om van het strand te genieten. Een

verdere versterking van deze indeling van het kustgebied zal leiden tot meer verscheidenheid en eigenheid van de kustzone.

Wakker worden van ruisende golven?

Voorzieningen zoals douches, goede informatieborden, toegankelijke duinovergangen, strandpaviljoens, strandbewaking en een duurzaam afvalstelsel zorgen voor een comfortabel verblijf op het strand. Aandacht voor de uitstraling van de paviljoens en de posten van de strandbewaking zorgt voor een nog aantrekkelijker aanblik. Om het vakantiegevoel te verhogen, bekijkt de gemeente ook de mogelijkheden voor strandactiviteiten zoals strandyoga. Volgend jaar vindt een pilot plaats met slaaphuisjes op het strand. Droomt u er al van om 's avonds de zon in de zee te zien zakken en de volgende morgen wakker te worden van het ruisen van de golven?

Verder biedt de strandnota aanknopingspunten om het beheer, de exploitatie en het kustmanagement op een andere manier te organiseren en zo de stranden optimaal te laten functioneren.

Veilig en aantrekkelijk

Waterschap Scheldestromen werkt aan de versterking van de West Zeeuws-Vlaamse kust zodat de streek beschermd blijft tegen het water. Het werk is verdeeld in vijf stukken. Tussen Nieuwvliet en Groede en bij de Herdijkte Zwarte Polder is het werk klaar. In 2012 staat Breskens op de planning. Waterdunen en Cadzand-Bad zijn als laatste aan de beurt. Waar mogelijk wordt de kustversterking gecombineerd met het aantrekkelijker maken van de kust. Denk bijvoorbeeld aan de aanleg van gescheiden wandel- en fietspaden, de inrichting van uitkijkpunten en mooie, natuurlijke beplanting.

Uitkijkpunten

Vanaf september 2012 wordt een aantal uitkijkpunten (hotspots) gerealiseerd. Deze hotspots laten de bezoeker genieten van het uitzicht op de prachtige stranden maar ook van het wijde achterland. Elke hotspot krijgt haar eigen thema en inrichting.

Natuur beleven aan de kust van Sluis

Zin om het strand bij het de natuurgebieden 't Zwin of de Verdrongen Zwarte Polder te ontdekken, haaiantanden te zoeken, planten en vogels te ontdekken, neem dan deel aan diverse activiteiten of excursies. Kijk op www.hetzeeuwsewlandschap.nl.

In het kustgebied van de gemeente Sluis zijn nog veel meer activiteiten en excursies te beleven. Een greep hieruit vindt u in deze gids op pagina 23 met uitjes.

Blauwe Vlag

De schoonste Noordzeestranden van Nederland liggen aan de West Zeeuws-Vlaamse kust. In 2012 hijst de gemeente Sluis voor de vierde keer de Gouden Wimpel. Deze onderscheiding heeft zij ontvangen omdat in West Zeeuws-Vlaanderen de schoonste stranden van Nederland te vinden zijn. Die Gouden Wimpel wappert samen met de Blauwe Vlag. Dit internationale milieukeurmerk voor schone, veilige en toegankelijke stranden is sinds 2005 jaarlijks toegekend aan zes stranden van de gemeente Sluis.

Gemeente Sluis

In het uiterste zuidwesten van Nederland ligt de gemeente Sluis. Het grondgebied beslaat vrijwel heel West Zeeuws-Vlaanderen. De 17 kilometer lange natuurlijke kustlijn langs de Westerschelde en de Noordzee en het achterland met zijn karakteristieke, vrij kleinschalige landschap en levendige stadjes en dorpen staan garant voor uren strandpret, fiets- en wandelplezier en cultuurverrassingen.

Postbus 27
4500 AA Oostburg
tel. 0117 - 457 000
fax 0117 - 452 241
info@gemeentesluis.nl
www.gemeentesluis.nl
www.visitsluis.nl (voor toeristische informatie en tips!)

Blauwe Vlag al 25 jaar in Nederland

Hét keurmerk voor milieu, veiligheid en kwaliteit op stranden en in jachthavens

De Blauwe Vlag is een internationaal kwaliteitskeurmerk voor stranden en jachthavens die zich onderscheiden op het gebied van veiligheid, kwaliteit van het zwemwater, schoonheid en reinheid, milieuaspecten en goede voorzieningen. Hieronder vallen ook voorzieningen voor gehandicapten. Een internationale jury kent jaarlijks na een uitgebreide inspectie de Blauwe Vlag toe. In 2012 wapperen in Nederland aan 52 stranden en 88 jachthavens Blauwe Vlaggen.

Het doel van de 'Blauwe Vlag Campagne' is om overheden, ondernemers en recreanten blijvend te betrekken bij de zorg voor schoon en veilig water, een mooie natuur en gezond milieu. Het mogen voeren van de Blauwe Vlag is een erkenning voor badplaatsen en jachthavens voor de inspanningen die geleverd zijn op dit gebied.

De Stranden

Het kwaliteitskeurmerk Blauwe Vlag betekent voor de stranden dat het zwemwater van uitstekende kwaliteit is, dat het strand wordt schoongehouden en er voldoende sanitaire voorzieningen en afvalbakken zijn. Daarnaast is er reddingsmateriaal en een EHBO-post aanwezig. Sinds dit jaar wappert de Blauwe Vlag ook op recreatiestranden in het binnenland.

De Jachthavens

Bezoekers en gebruikers van jachthavens met een Blauwe Vlag komen in een haven met schoon water, schone kades en goede hygiënische sanitaire voorzieningen. Er zijn voldoende reddingsmiddelen en blusmaterialen. De ondernemer heeft voldoende investeringen gedaan in milieuzorg, zoals een gescheiden afvalinzamelingssysteem en mogelijkheden om bilgewater en afvalwater in te nemen. Daarnaast is het uiterst verboden dat jachteigenaren in de haven hun afvalwater lozen.

Vaantje

Zowel strandbeheerders als de gastheren van de Blauwe Vlag jachthavens besteden aandacht aan informatie over natuur en milieu, waarbij zij met name in gaan op de natuurlijke omgeving waarin de desbetreffende stranden of jachthavens zich bevinden. Watersporters kunnen ook zelf aantonen dat zij duurzaam recreëren door het Blauwe Vaantje te aan boord te voeren. Dit vaantje ontvangen zij als zij de Gouden Gedragsregels ondertekenen.

Stichting Keurmerk voor Milieu, Veiligheid en Kwaliteit in Driebergen voert de Blauwe Vlag Campagne uit. Deze stichting heeft daarvoor de licentie ontvangen van FEE Nederland (Foundation for Environmental Education) dat weer een onderdeel vormt van FEE International.

Zoek het dichtstbijzijnde Blauwe Vlagstrand of jachthaven op je smartphone met de app Blue Flag

Grootste Blauwe Vlag van Nederland.

Nederlandse stranden en jachthavens met de Blauwe Vlag in 2012

Stranden Noordzeekust

FRIESLAND Ameland Ballum, Hollum, Nes, **NOORD-HOLLAND** Bergen aan Zee Bergen aan Zee Bloemendaal aan Zee Parnassia, strand Zeeweg Callantssoog Callantssoog Camperduin Camperduin Castricum aan Zee Castricum aan Zee Den Helder strand Duinoord Egmond Egmond aan Zee, Egmond Binnen Hargen Hargen aan Zee Julianadorp aan Zee strand Zandloper, strand Julianadorp aan Zee Grootte Keeten Grootte Keeten St. Maartenszee St. Maartenszee Petten Schoorl Schoorl aan Zee Velsen Strand Noorderpier IJmuiden IJmuiden aan Zee - Kennemerstrand Zandvoort Zandvoort Dorp **ZUID-HOLLAND** Hoek van Holland strand Hoek van Holland Noordwijk Noordwijk aan Zee Ouddorp aan Zee Westerduinpad, Brouwersdam - De Kous Rockanje Strandslag 1 en Strandslag 2 Wassenaar Wassenaarse Slag **ZEELAND** Schouwen Duiveland: Noord-Beveland Banjaardstrand Renesse Jan van Renesseweg, Wilhelminahoeve, Scharendijkje Brouwersdam Westenschouwen Westenschouwen Veere: Domburg strand Domburg Oostkapelle strand Oostkapelle Westkapelle strand Westkapelle Zoutelande strand Zoutelande Vrouwenpolder strand Vrouwenpolder Vlissingen Badstrand, Nollenstrand Sluis: Breskens 't Halve Maentje Cadzand-Bad Caricole, 't Zwin-De Zeemeeuw Groede Groedse Duintjes-Beachhouse 25, Groedse Duintjes-Puur Nieuwvliet-Bad Saint-Pierre.

Recreatiestranden binnenland

Gelderland Beesd recreatiestrand Betuwestrond, **Maurik** recreatiestrand Eiland van Maurik **Limburg** Panheel Funbeach **Noord-Brabant** Loon op Zand Experience Island/Blauwe Meer **Zuid-Holland** Hellevoetsluis Quackstrand

Jachthavens

FRIESLAND Jimsom Jachthaven Boarstream Lemmer Jachthaven Lemmer Binnen, Buitenhaven Lemsterbaai Vlieland Passantenhaven Vlieland West-Terschelling Passantenhaven Dellewal Workum Jachthaven 't Soal Woudsend Jachthaven De Rakken **NOORD-HOLLAND** Aalsmeer Jachthaven Stenhuis Akerstoot Jachthaven AR&ZV, Jachthaven 't Hoorntje Den Helder Jachthaven Breevijld, KMJC, Jachthaven Willemsoord Enkhuizen Compagnieshaven, Gemeentehaven Enkhuizen, Jachthaven Buyshaven Kudelstaart Jachthaven Kempers Watersport Loosdrecht Jachthaven De Uitkijk B.V., Jachthaven Wetterwille Interboat Holland BV, Jachthaven Het Anker Monnickendam Jachthaven Watersportcentrum Zeilhoek, Jachthaven Waterland, Jachthaven Hemmeland, Marina Monnickendam Naarden Jachthaven Naarden Texel Waddenhaven Texel Uitgeest Jachthaven Zaandnoordijk Watersport Velsen Seaport Marina IJmuiden **ZUID-HOLLAND** Barendrecht Marina Barendrecht Dordrecht Jachthaven Westergoet Gorinchem Lingeaven Hellevoetsluis Marina Hellevoetsluis, Jachthaven WSV Haringvliet, WWS Haringvliet Kanaalhaven, Marina Cape Helius Herkingen Herkingen Marina B.V., WSV Herkingen Katwijk aan Zee Jachthaven Katwijk Leimuiden Jachthaven Kempers Watersport Middelhamis Gemeentehaven Middelhamis Ouddorp Marina Port Zelande Rhooon De Rhoonse Grienden Rotterdam City Marina Rotterdam Sassenheim Jachthaven Jonkman Stad aan 't Haringvliet Jachthaven Atlantica Streefkerk Jachthaven Liesveld Warmond Jachthaven Zwanengat FLEVOLAND Almere Jachthaven Muiderzand Biddinghuizen Jachthaven Flevostrand Zeewolde Jachthaven Eemhof **UTRECHT** Spakenburg Jachthaven Nieuwboer Vinkeveen Jachthaven Omtzigt, Jachthaven Winkeloord IJsselstein Jachthaven Marnemoende **GELDERLAND** Ermelo Jachthaven Strand Horst Geldermalsen Jachthaven Achter 't Veer Kerkdriel Jachthaven De Brink, Van Gent Watersport, Marina Kerkdriel Lathum Jachthaven 't Eiland Maasbommel WSC Maasbommel Maurik Jachthaven De Loswal, Jachthaven Eiland van Maurik Olburgen Jachthaven Dorado Beach Talkamer Jachthaven Bijland **OVERIJSEL** Zwartsluis Jachthaven Recreatiecentrum het Zwarte Water Kampen Jachthaven Camping Roggebrotsluis **ZEELAND** Sint Annaland Jachthaven WSV St-Annaland Brouwershaven Jachthaven Brouwershaven Bruinisse Jachthaven Bruinisse Den Osse Jachthaven Den Osse Kamperland Roompot Marina Kats Van de Rest Nautic Kortgene Delta Marina Scharendijkje Jachthaven Scharendijkje Wemeldinge Jachthaven Wemeldinge Wilhelminadorp Jachthaven Hansa Wolphaartsdijk Jachthaven Wolphaartsdijk **NOORD-BRABANT** De Heen Jachthaven De Schapenput Drimmelen Biesbosch Marina Drimmelen Sleeuwijk Sleeuwijk Yachting Waspik Jachthaven Scharloo Willemstad Jachthaven Willemstad Woudrichem Jachthaven WSV Woudrichem **LIMBURG** Maasbracht Jachthaven Van der Laan Yachting Mook Jachthaven Eldorado Vento Jachthaven WSV De Maas Well Jachthaven 't Leuken.

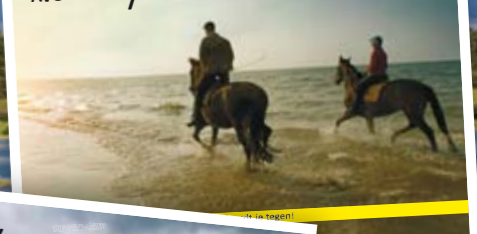

www.blauwevlag.nl

Vakantie aan *Kust & Zee*

AVONDRIJTE / verzorgen in de manege

MIDDAGJE STRAND / bij het zwembad liggen

Brouwersdam Superspot

De Brouwersdam is één van de mooiste en bekendste surfspots van Europa. Liefhebbers kunnen kiezen tussen de golven van de Noordzee buitendijks, of het kalmere water van de Grevelingen, aan de binnenkant van de dam. Maar er is nog veel meer te beleven. Zo rijdt er in de zomermaanden een historische tram. De zandplaat Kabbe-laarsbank diende bij de aanleg van de dam als werkeiland. Daarop liggen nu prachtige verblijfsaccommodaties, een moderne jachthaven, een natuurgebied en veel recreatieve mogelijkheden. Kortom: de Brouwersdam is een Superspot van formaat. Ontdek het zelf!

Goedereede en Schouwen-Duiveland zijn beide QualityCoast-gemeenten. Zij staan al jaren bekend als kustgemeenten met een zeer eigen identiteit, veel natuurschoon en recreatiemogelijkheden. Door zowel de aanwezigheid van zoetwater- als zoutwatergebieden is hier een grote rijkdom aan dieren en planten. De laatste jaren werken de gemeenten nauw samen om de Brouwersdam de ideale plek te laten zijn voor duurzame recreatie, toerisme en natuurbelieving.

Wat is er te doen?

Beachsportvoorzieningen

Op de Brouwersdam, vlakbij Beachclub Perry's, Strandpaviljoen de Kous en Strandpaviljoen 't Gorsje, zijn regelmatig beachcourts in gebruik voor beachvolleybal, voetbal, tennis en andere sporten.

Bunkerroute

De bunkers in dit gebied zijn vrij toegankelijk voor het publiek. Maak een historische wandeling langs deze bunkers uit de Tweede Wereldoorlog. Ook bieden ze een uitstekend uitzichtpunt over Goeree-Overflakkee en de Voordelta.

Duiken

De Grevelingen is enorm in trek bij duikliefhebbers. In dit zeer schone en heldere water kun je genieten van anemonen, grondels, muiltjes en paling tot botervisjes en haring. Maak kennis met de unieke onderwaterwereld van deze Delta.

Waterjump Brouwersdam

Een spectaculaire attractie op de Brouwersdam. Een ski- en snowboardschans van bijna 8 meter hoog en 25 meter lang. Waaghalzen oefenen adembenemende sprongen op het water. Grenzen verleggen dus...en verzekerd van een frisse duik in het Grevelingenmeer!

The Mission

The Mission is een tweedaags surfgenot bij Zeil- en Surfcentrum Brouwersdam in Ouddorp. In augustus laten topsurfers in hét windsurfevenement van de Benelux zien wat ze in huis hebben en experimenteren beginners volop.

Kitesurfen

De Brouwersdam is ook de ideale locatie voor strandporten als surfen, vliegeren, buggykiten, kitesurfen, strandzeilen en mountainboarden. De afwezigheid van sterke stroming en golven zorgen voor een ideale locatie om te leren kitesurfen.

Concert at sea

Genieten van zon, zee én muziek op een unieke locatie. Het begon in 2003 met een eenmalig optreden van Bløf op de Brouwersdam. Zó geslaagd, zó uniek...zó Zeeuws... Concert at Sea is inmiddels één van de topconcerten van Nederland met internationale artiesten en jaarlijks meer dan 60.000 bezoekers.

Rijdend trammuseum

Op de Zeeuwse en Zuid-Hollandse eilanden was ooit een uitgebreid tramlijnenetwerk. Tijdens de Tweede Wereldoorlog en watersnoodramp van 1953 raakte de tramlijnen zwaar beschadigd. De tram verdween, de bus kwam. Het Trammuseum geeft een goede indruk van het tramvervoer van vroeger. En met een rit over de Brouwersdam in een originele stoom- of dieseltram is je beleving compleet!

Damspel op smartphone

Voor bezoekers van de Brouwersdam is het Damspel ontwikkeld, een op QR-code techniek gebaseerd spel dat zich afspeelt op de Kabbelaarsbank. Bezoekers kunnen op elk moment gratis deelnemen aan het spel. Enige vereiste is het hebben van een smartphone voorzien van QR-reader.

Kust & Zee Drijwraaf

Zo werkt het

Schrijf je antwoorden op de 3 vragen op een ansichtkaart met je naam, adres, telefoonnummer en emailadres en stuur ze voor 31 maart 2013 naar **Kust & Zee, Postbus 11232, 2301 EE Leiden** of email je antwoorden naar **info@kustzee.nl** o.v.v. **Kust&Zee prijsvraag '12**.

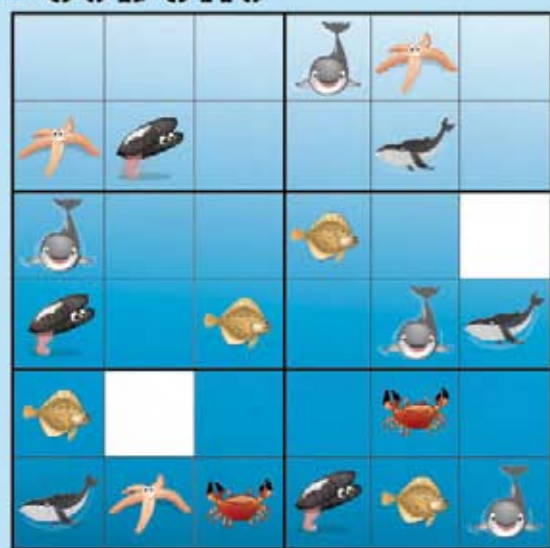
1. ZOEK DE WOORDEN

De overgebleven letters vormen een zin. Dat is de oplossing.

P L E H C S P O N S D K L U R
Z E E K O E T S T A L A D E E
N E G R O N D E L I A Z O E G
E R N A B V S O D P A Z L T A
O K I B R L L N E E N E F E Z
B A R K D N A R T S E E I N E
R M A A I Z N U J K E H J E E
K S H B U W G S W R Z O N T S
L I E E A N S A K T O N G Z T
O V E L G E T E R L I D N E E
H N V J W O E G E N E P Z E R
C I L A U Z R S O L A N J E A
S U O U E D S I V N A A M E H
E R E W E O E S T E R W L N C
Z B D E M R O W E W U L K D S

aal, blauwtipje, bruinvis, dolfin, garnaal, grondel, haring, kabeljauw, krab, kwal, maanvis, makreel, meeuw, mossel, oester, rog, schar, schelp, schol, sepia, slangster, spons, strandkrab, tong, vloed, walvis, worm, wulk, zager, zand, zeeeed, zeehond, zeekoet, zeekreeft, zeenaald, zeester

2. SUBOKU

De gevonden dieren in de twee witte vakjes zijn de oplossing

1
2
3
4
5
6

WINNAAR 2011

Vincent Kuiper is de winnaar van 2011! Hij is dolblij dat hij de overnachting in een reddingcapsule heeft gewonnen. Die geeft hij cadeau aan zijn ouders, die dit jaar 12,5 jaar getrouwd zijn!

Hoofdprijs

Win een ontdekkingstocht door de Scheveningse haven en op de Noordzee in een stoere RIB.

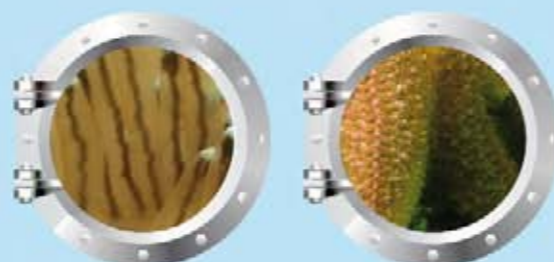
Deze prijs is aangeboden door de RIB School, een gecertificeerde vaarschool en RIB Actie, voor actieve evenementen en teamuitjes. www.ribschool.nl & www.rib-actie.nl

Eerste prijs: vrijkaartjes voor Ecomare op Texel of Diergaarde Blijdorp Rotterdam
Tweede prijs: één van de boeken 'Worden Dolfijnen verliefd?' **Derde prijs:** één van de boeken 'Dwars door de duinen'

3. WAT IS WIE?

Van wie is dit onderdeel. De gehele foto van deze dieren kun je elders in de Kust&Zee Gids vinden. Zet de naam van het dier eronder.

Mooi, schoon, gezond en veilig

Werken aan *Kust & Zee*

Wie wil er niet een mooie, schone, gezonde en veilige kust en zee? Dat gaat natuurlijk niet vanzelf. Om dit te bereiken zetten vele organisaties, bedrijven, bewoners en bezoekers aan de Nederlandse kust zich in. In deze rubriek neemt Vereniging Kust & Zee je mee langs de werken en projecten die aan de Nederlandse kust of op zee plaatsvinden.

De Nederlandse kust en zee is een intensief gebruikt gebied. Denk aan scheepvaart, olie- en gaswinning, toerisme en recreatie, visserij, energie- en zandwinning. Het is ook een kwetsbaar gebied. Activiteiten hebben soms schadelijke gevolgen voor de zee, de duinen en het strand zoals vervuiling, zwerfafval en onderwatergeluid. Vereniging Kust & Zee streeft samen met anderen naar oplossingen voor gezamenlijk gebruik van de kust en zee waarbij er evenwicht is tussen mens en natuur.

In deze rubriek lees je hoe we de Nederlandse kust op een natuurlijke manier kunnen beschermen tegen de zeespiegelstijging. En je komt meer te weten over zwerfafval, stormvloedkeringen, hoe dijken zijn opgebouwd en de bescherming van Noordzeewrakken. Ook krijg je tien tips om mee te helpen aan een gezonde zee.

'Werken aan kust & zee' is mede mogelijk gemaakt door:

- Bescherm een wrak
- Europese Unie
- Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
- Ministerie van Infrastructuur en Milieu
- Nationale Postcodeloterij
- NederlandSchoon
- Port of Rotterdam
- Projectbureau Zeeweringen
- Provincie Noord-Holland
- Rijkswaterstaat
- Waterschap Scheldestromen

Help mee deze parels te beschermen!

Noordzeewrakken

Oases van leven

Er liggen duizenden wrakken in de Noordzee. Van oude wrakken uit de Gouden Eeuw, tot recenter gezonken vrachtschepen. Schepen vergaan met alle bezittingen van de opvarenden en de vracht aan boord. Hierdoor zijn zij van cultureel en archeologisch belang.

Wanneer een schip zinkt, raakt het direct begroeid. Mosselen, zeeanemonen, koraal, krabben, vissen: het zit er vol mee. Scheepswrakken zijn hotspots van biodiversiteit, waar heel ander leven op voorkomt dan op de omliggende zandbodem. De scheepswrakken zijn hierdoor een belangrijk onderdeel van het Noordzee-ecosysteem en worden ook wel 'oases van leven' genoemd.

Bescherm een wrak

Wrakken in de Noordzee hebben het zwaar te verduren. Netten en lijnen blijven er aan hangen, vislood blijft achter op de zeebodem en bergers nemen ladingen en delen van het wrak mee om het metaal te verkopen. De organisaties van de Bescherm een wrak vinden daarom dat de belangrijkste scheepswrakken in de Noordzee beschermd moeten worden. In Nederland zijn ze nog niet voldoende beschermd door wetgeving.

Bescherm een wrak is een project van:

Bescherm een wrak is als volgt actief:

- We zijn in gesprek met duikers, (sport)visserij, bergers, archeologen, etc. om samen te bepalen wat de beste manier is om scheepswrakken te beschermen.
- Ons vrijwilligersteam maakt scheepswrakken schoon door verloren visnetten, lijnen en vislood te verwijderen en tegelijk honderden krabben en kreeften te bevrijden.
- We vergroten de kennis over aanwezige diersoorten op wrakken door inventarisaties en onderzoek samen met Noordzeeduikers en biologen.
- We onderzoeken samen met sportvisserij de bruikbaarheid van biologisch afbreekbare vislijnen en alternatieven voor vislood. Dan hoeven we de wrakken in de toekomst minder vaak schoon te maken.
- We betrekken Nederlanders bij de Noordzee door tentoonstellingen en educatieve activiteiten, o.a. in het informatiecentrum Kust&Zee x-Pierience
- We lobbyen voor wettelijke bescherming van wrakken.

Vind jij het beschermen van Noordzeewrakken ook belangrijk?

Ga naar onze website en geef je steun!
www.beschermeenwrak.nl/steun

224 diersoorten

De onderzoekers van Bureau Waardenburg hebben voor Bescherm een wrak gevonden dat op de wrakken 224 verschillende diersoorten leven. Zeker 90% van deze soorten komen niet voor op omringende zandbodem. Wrakken herbergen daarmee ongeveer de helft van de biodiversiteit van het Nederlands Continentaal Plat. Wrakken bieden ook beschutting aan bijzondere soorten, zoals de zwaar overbeviste kabeljauw, of het bijna verdreven inheemse spookkreeftje. Daarnaast vervullen wrakken mogelijk ook een belangrijke kraamkamerfunctie.

spookkreeftje
Foto: Arjan Gittenberger GIMaRIS

Pascal van Erp: wrakschoonmaakduiker

Pascal is een van de vrijwillige duikers van Bescherm een wrak. Hij gaat per jaar wel 40 keer onderwater in de Noordzee: "Je moet precies op het juiste moment over boord springen, als er geen stroming staat tussen twee getijden in. Je hebt dan ongeveer 35 minuten om met scherpe messen zoveel mogelijk netten en lijnen los te snijden en lood te verzamelen om met een hefballon naar boven te sturen. Het is gevaarlijk werk, maar zeker de moeite waard, als je hebt gezien hoe bijzonder de Noordzeewrakken zijn."

Foto: Cor Kuyvenhoven

DIT VISNET IS BLIJVEN HANGEN AAN EEN SCHEEPSWRAK. HELP, NU ZITTEN MIJ VAST! WIE MAAKT ONS LOS?

Loodvrij vissen is de toekomst

Ongeveer 650.000 sportvisserij vissen regelmatig op de Noordzee. Zij doen dat graag bij een wrak door de rijkdom aan vis op die plek. Helaas komt het voor dat sportvisserij daarbij vislood verliezen. Eén van de oorzaken is dat de vishaken in achtergebleven netten van de beroepsvisserij blijven steken waardoor de vislijn breekt. Soms kan een wrakvisser meerdere loodjes van 250 gram per dag verliezen. Onze ruwe schatting is dat meer dan 200 ton per jaar op de zeebodem achterblijft.

Foto: Marijke Kooijman

Om de Noordzeewrakken vrij van vervuiling vislood te houden, stimuleert Bescherm een wrak het gebruik van loodvervangers. Twee Nederlandse producenten ontwikkelen de afgelopen jaren in samenwerking met Sportvisserij Nederland milieuvriendelijke loodalternatieven.

Sportvisserij reageren, na een eerste kritische houding, enthousiast op de loodalternatieven. Bescherm een wrak test deze nu op bruikbaarheid met verenigingen en charters. Zo verkoopt MS Onrust aan boord uitsluitend loodvrij en houdt de zeehengelclub De Piere-waaiers in Scheveningen loodvrije viswedstrijden. Zij maken gebruik van de alternatieven die Modified Materials BV heeft ontwikkeld.

Loodvrij te koop

Kom voor meer informatie over de bescherming van wrakken naar de **Kust&Zee x-Pierience** (zie pagina 2). Hier verkopen wij ook loodvervangers.

Eco-steen natuursteen soortelijk gewicht meer dan 5 g/cm³

Eco-ijzer Gietijzer soortelijk gewicht 7,5 g/cm³

Eco-composiet Staalpoeder met bindmiddel soortelijk gewicht 5 g/cm³

Eco-staal soortelijk gewicht 7,8 g/cm³

Ter vergelijking: Lood heeft soortelijk gewicht van 11,3 g/cm³

Pb (Lood)

Lood is een giftig metaal. Het is schadelijk voor de gezondheid van mens en dier. Het is dus verstandig om na contact met lood je handen te wassen. Lood breekt niet af maar 'roest' langzaam in zeewater. Planten en dieren die hierin leven, nemen het ongemerkt op. Zij kunnen niet even tussendoor hun handen wassen. Zo komt lood in de hele voedselketen in zee terecht.

Schone stranden

Laat niets anders achter dan je voetstappen

In sommige Europese landen waaien zoveel plastic zakjes in bomen en over straat dat de inwoners het voor de grap de nationale vogel noemen. Maar zwerfafval is geen grapje. Het is storend en vooral schadelijk. Vooral plastic vergaat namelijk bijna niet, maar het valt uiteen in hele kleine stukjes. Die kleine stukjes zien dieren aan voor voedsel en komen in hun maag terecht. Een zeevogel bijvoorbeeld met plastic in zijn buik voelt geen honger meer en sterft. Dieren kunnen ook verstrikt raken in afval zoals de draadjes aan ballonnen. Hier kunnen we allemaal iets aan doen.

MARLISCO

Zwerfvuil is een complex onderwerp. Dit komt door onze manier van leven, ons productieproces en de manier van afvalverwerking. Iedereen heeft er mee te maken, maar slechts enkelen nemen verantwoordelijkheid. Via het project MARLISCO werkt Kust & Zee aan bewustwording en medeverantwoordelijkheid over zwerfvuil in Europese zeeën. Samen met 20 Europese partners, waaronder wetenschappers, de plastic industrie en overheden, bedenken wij mogelijke oplossingen. Het project is gefinancierd door de Europese Unie.

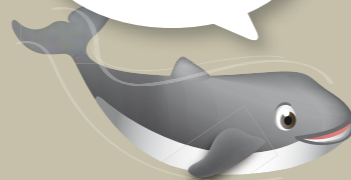
Europese videowedstrijd voor scholen!

In 2013 kan jouw school meedoen met de Europese MARLISCO videowedstrijd. Door een korte video over zwerfvuil in zee in te sturen, strijd je tegen scholen uit 14 Europese landen, waaronder Nederland. Jullie film maakt op een verrassende manier duidelijk wat het probleem is en waarom zwerfvuil aangepakt moet worden. Je kunt ook een initiatief bedenken hoe jouw school bij kan dragen aan het verminderen van zwerfvuil in zee. De beste video's worden verwerkt tot een film die de visie van jonge Europeanen gaat uitdragen door heel Europa. Gaat jouw school deze creatieve uitdaging aan? **Vraag informatie of meld je aan via info@kustenzee.nl**

Zwerfvuil x-Pierience

In de Kust&Zee x-Pierience kun je in de maanden september en oktober komen kijken naar de minitentoonstelling 'vervuiling uit zee'. Je kunt meedoen aan strandschoonmaakacties, interactieve rondleidingen doen en naar de filmavond over dit onderwerp komen. Zie pagina 5 voor het volledige programma!

ONDERWEG KWAM IK IN ZEE VAN ALLES TEGEN: 2 LINKER SCHOENEN, 1 IJSKAST EN EEN RODE STRANDBAL. BEN JIJ IETS KWIJT?

Zomaar een zomerse dag op het strand van Scheveningen

In de zomer van 2011 hebben Kust & Zee vrijwilligers 500 meter strand van Scheveningen schoongemaakt. Ondanks dat de beachcleaner die ochtend was langs geweest, verzamelden zij nog 1039 stuks afval. Bijna 70% hiervan was plastic. De drie meest gevonden items waren sigarettenpeuken, visnetten en verpakkingen van chips, snoep en koekjes. In het taartdiagram kun je zien wie het afval in het hoogseizoen op het strand veroorzaakt. Als je de volgende keer aan het strand bent, laat dan alleen je voetstappen achter in het zand!

De balans zoeken

Een gezonde zee voor mens en dier

Naam: bruinvis
Woont: in ondiepe kustzeeën, maar ook in de Oosterschelde
Eet graag: kleine bodemvissen, zoals grondels, maar ook haring, sprot, makreel, wijting en kabeljauw of inktvis, krabben, wormen en slakken
Kan zo oud worden: 12 tot 15 jaar
Wist je dat: ik gemiddeld 1 meter lang ben?

De balans tussen een gezonde zee en ons gebruik daarvan is nog niet in evenwicht. Daar moet wat aan gebeuren. Als we de zee beter beschermen en minder vervuilen, kunnen we samen zorgen voor een leefbare zee voor mens en dier. Via de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM) wordt op Europees niveau gewerkt aan het herstel en de bescherming van de Noordzee. Onze ambitie: in 2020 zijn schadelijke, menselijke activiteiten verminderd of gestopt en is de zee schoon, gezond en productief. De bruinvis is één van de prachtige dieren die langs de Nederlandse kust woont. Samen zorgen we voor een gezonde leefomgeving voor deze en andere dieren.

Eén van de belangrijkste punten is dat de zee schoon is en blijft. Helaas is dat nog lang niet altijd zo.

WIST JE DAT:

- ... plastic en andere materialen in de zee en aan de kust kunnen leiden tot verstriking en verstopping bij vogels en vissen?
- ... veel vogels en zeeschildpadden permanent plastic in hun maag hebben?
- ... plastic op het strand of in zee nooit vergaat? Het breekt slechts af in steeds kleinere stukjes, soms zo klein dat we het niet meer kunnen zien.
- ... in sommige scrubs en douchegel microscopisch kleine stukjes plastic zitten?
- ... wereldwijd plastic door stromingen en wind terecht komt in gigantische opeenhopingen van afval die 'de plastic soep' wordt genoemd?

www.noordzeeloket.nl/krm

www.kustenzee.nl/gezondezee

Help mee!
Aan een schone
kust en zee!

AFBREEKTIJDEN VAN ZWERFAFVAL. AAN DE KUST EN OP ZEE*

		
klokhuil en schillen 14 dagen tot 2 maanden	papier en karton paar dagen tot een half jaar	WC papier 2 tot 4 weken
		
kauwgom 20 tot 25 jaar	sigarettenpeuk 1,5 tot 10 jaar	plastic tas 1 tot 20 jaar
		
plastic blikjeshouder 400 jaar	ijzeren blikje 50 jaar	luiers 400 tot 450 jaar
		
nylon vislijn 600 jaar	plastic flesje 450 jaar	aluminium blikje 1 miljoen jaar
		
glazen fles 1 miljoen jaar	piepschuim blijft eeuwig	

BO EN ZIJN VRIENDJES LEVEN
GRAAG IN EEN SCHONE ZEE....

...WANT, IK RAAK
NIET GRAAG VERSTRIKT
IN VISLIJNEN.

...WANT IK KRIJG
LIEVER GEEN PLASTIC
IN MIJN BUIK.

HELP JIJ
OOK MEE?

* De afbreektijden kunnen verschillen afhankelijk van waar het afval belandt en van de weersomstandigheden. Dit geldt niet voor plastic en glas!

Vind jij de kust en de zee ook zo belangrijk? Gebruik deze tips en help ons mee!

10 TIPS VOOR EEN GEZONDE ZEE

1. Eet of koop duurzame vis met het MSC keurmerk.
2. Gebruik de VISwijzer om een goede keuze voor duurzame vis te maken. Deze is als folder of app te downloaden via www.goedevis.nl.
3. Gebruik de 'eet-vis-wijzer' voor tips voor duurzaam gevangen én gezonde vis. Google hiervoor eet-vis-wijzer en download de folder.
4. Gebruik bij het sportvissen loodvervangers als gewicht aan je hengel.
5. Laat geen (plastic) afval achter in zee of op het strand.
6. Laat liever geen ballonnen op. Als deze in zee terecht komen, zien zeedieren de resten aan voor voedsel, vaak met dodelijke afloop.
7. Laat zehonden op wad en strand met rust. Bel alleen de politie als het dier duidelijk gewond is. Houd gestrande dolfinen en bruinvissen wel nat en bel meteen de politie.
8. Kies een duurzame 'QualityCoast' vakantiebestemming, zie www.qualitycoast.info voor de beste plekken.
9. Ga je op walvis- of dolfinjexcursie? Informeer of de kapitein aan het welzijn van de dieren denkt.
10. Koop geen souvenirs van dieren uit de zee, zoals bijzondere schelpen, koralen of gedroogde zeepaardjes. Dit zijn vaak illegale spullen.

WIST JE DAT:

... sigarettenpeuken niet afbreken en vol giftige chemicaliën zitten? Een peuk op het strand, maar ook peuken in een rivier, rool of waterput kunnen in zee belanden. Peuken zijn gevonden in de magen van walvissen, dolfinen, zeevogels en zeeschildpadden.

Naam: zeenaald
Woont: tussen wieren en zeegras, in poeltjes, op begroeiende zeedijken en strekdammen
Eet graag: kleine kreeftachtigen en vislarven
Kan zo oud worden: 6 jaar
Wist je dat: zeevogels mij gebruiken om een nestje mee te bouwen?

Naam: zwartoglipvis
Woont: in ondiep water, tussen wieren en in zeegrasvelden.
 's Winters in wat dieper water
Eet graag: weekdieren en kreeftachtigen
Kan zo oud worden: 9 jaar
Wist je dat: je mij kunt herkennen aan de halve maan vormige vlek achter mijn oog?

Naam: zeekreeft
Woont: In een hol of gat, onder een steen en vaak op rotsachtige ondergrond
Eet graag: aas, kleine kreeftachtigen, wormen en vissen
Kan zo oud worden: 20 tot 30 jaar
Wist je dat: wij kannibalen zijn en elkaar opeten?

Naam: sepia (zeekat)
Woont: in baaien en riviermondingen, op vlakke zandbodems en bodems met rolsteentjes, soms in zeegrasvelden en tussen zeewier.
 Vaak in de Oosterschelde
Eet graag: kleine vissen, garnalen en krabben
Kan zo oud worden: 3 jaar
Wist je dat: de bruinvis mij een lekker hapje vindt?

Naam: blauwtipje (zeenaaktslak)
Woont: op een harde ondergrond. Vooral in de Oosterschelde
Eet graag: struikvormige mosdierjes
Kan zo oud worden: 5 maanden tot een jaar
Wist je dat: ik kan ademen via de uitsteeksels op mijn lijf?

Naam: gewone steurgarnaal
Woont: in poeltjes bij zeedijken en golfbrekers. Vooral veel in Zeeland
Eet graag: alleseter
Kan zo oud worden: 3 tot 5 jaar
Wist je dat: ik in mijn leven zowel een mannetje als een vrouwtje ben?

Stichting Nederland Schoon viert dit jaar de **10e editie van de Verkiezing van het Schoonste Strand**. Sinds de invoering van de verkiezing zijn de Nederlandse publieksstranden ruim twee keer zo schoon geworden! Een prachtig resultaat voor alle betrokkenen en het bewijs dat de aanpak voor schoon werkt.

Van natuurliefhebber en zoonbidster tot feestganger, bijna alle strandgasten houden van een schoon strand. Ook in 2012 organiseert Nederland Schoon daarom verschillende activiteiten.

Gedragsbeïnvloeding en slimmer beheer

Nederland Schoon doet uitgebreid onderzoek naar gedragsbeïnvloeding. Het gedrag wordt onbewust sterk beïnvloed door de uitstraling van de gastheer (strandgemeente en paviljoens), door wat men ziet wat anderen doen, etc. Nederland Schoon speelt hierop in met slimme middelen en organiseert ieder jaar beheerdersdagen om deze kennis uit te wisselen.

Schoonste Paviljoen

Ook dit jaar organiseert Strand Nederland in samenwerking met Koninklijke Horeca Nederland, NBTC en Stichting Nederland Schoon de verkiezing van het Beste en Schoonste Paviljoen. In 2011 werd Beachclub Royal uit Hoek van Holland tot beste uitgeroepen vanwege zijn uitmuntende gastvrijheid en schoonheid. Strandpaviljoen Neptunus was het Schoonste Paviljoen. Dit jaar wordt op 5 juli bekendgemaakt wie het beste en dus het schoonste strandpaviljoen van 2012 is.

Decibel BeachTour

Na de succesvolle start in de zomer van 2011, gaat Radio Decibel ook dit jaar weer met de

Beachtour op pad. De DJ's van Decibel touren langs de stranden van Noord- en Zuid-Holland met een interactieve show. Daarnaast is er extra aandacht voor de schoonheid van stranden. Schone strandevenementen zijn immers leuker! NederlandSchoon ondersteunt de tour met materialen, zoals de welbekende afvalbakken en peukenpalen. Kijk op onze website www.nederlandschoon.nl voor data en locaties.

Integrale peukenaanpak

Sigarettenpeuken zijn beruchte vervuilers. Daarom is Japan Tobacco International vorig jaar in Zandvoort gestart met een peukenaanpak voor stranden. Dit jaar wordt deze aanpak voor een positieve gedragsverandering verder uitgebreid naar de stranden van Vlissingen en Veere. Het streven is om deze samenwerking tussen lokale beheerders, paviljoenhouders, Barkadera, Drop-Pit en NederlandSchoon uiteindelijk op alle Nederlandse stranden in te voeren.

Schoonste Strand verkiezing

Het gaat goed met de properheid van de Nederlandse stranden. Vorig jaar werd het schoonheidsrecord opnieuw verbroken met

een 9,2 gemiddeld. Als winnaar met 10 zeer schone stranden kwam de gemeente Sluis uit de bus. Dit jaar is een jubileumjaar, reden dus voor een feestje. De ANWB-inspecteurs voeren als vanouds weer 2000 metingen uit om de schoonheid van de stranden te bepalen. Op het feest van 4 september 2012 weten we welke strandgemeente zich een jaar lang het Schoonste Strand mag noemen. Overigens worden de meetresultaten nu ook meegenomen bij de beoordeling voor de Blauwe Vlag.

Publieksprijs Schoonste Strand

Om het publiek nog meer te betrekken bij de waarde van een schoon strand, is vorig jaar de publieksprijs ingevoerd. Met een score van 9,85 werd Renesse de trotse winnaar. Om strandgasten, bewoners en lokale media te mobiliseren, start NederlandSchoon medio juni een actie voor de strandgemeenten en paviljoenhouders. Vanaf juli kan het publiek op zijn favoriete schoonste strand stemmen via www.facebook.com/nederlandschoon.

Alles bij elkaar belooft het weer een mooi en druk strandseizoen te worden. Doet u mee?

www.nederlandschoon.nl

contactpersoon: Henk Klein Teeselink, 070 - 3042080

Rijkswaterstaat zorgt voor een veilige kust

De werkzaamheden in Zoutelande trokken veel bekijks.

Op Ameland bracht Rijkswaterstaat in 2010 en 2011 maar liefst 9 miljoen kubieke meter zand aan op het strand en voor de kust. Baggerschepen waren 380 dagen, dag en nacht, in de weer.

Oktober 2011 oogde het strand van Westkapelle en Zoutelande nog smal. Ruim een maand en 700.000 kubieke meter zand later hadden de badplaatsen weer een breed strand.

De Nederlandse kust beschermt ons land tegen de zee. Om te zorgen dat we droge voeten houden, brengt Rijkswaterstaat regelmatig zand aan op de kust. Zo blijft ons land veilig. En ook de economie, natuur, toerisme en recreatie profiteren ervan.

Acht keer De Kuip vol zand

Door zee en wind raakt de kust voortdurend zand kwijt. Maar ook de stijgende zeespiegel zorgt ervoor dat de kust terrein verliest. Om de kust op peil te houden, brengt Rijkswaterstaat elk jaar ongeveer twaalf miljoen kubieke meter zand aan. Met deze hoeveelheid zand kun je De Kuip in Rotterdam acht keer tot de rand toe vullen.

Zeebodem of strand?

Het zand dat Rijkswaterstaat gebruikt komt van ver uit de kust. Daar zijn de zandlagen dik en ligt er nog voor jaren zand. Rijkswaterstaat brengt het liefst zand aan op de zeebodem, vlak voor de kust. Dit geeft minder overlast voor strandgebruikers en is meestal goedkoper. Golven en wind verspreiden het zand vervolgens op het strand. Soms kan er geen zand in zee aangebracht worden, bijvoorbeeld als er een diepe geul vlak voor de kust ligt. Dan zou dat zand immers vooral in de geul terecht komen. In zo'n geval brengt Rijkswaterstaat het zand direct op het strand aan. Dit doen ze zo veel mogelijk buiten het hoogseizoen om overlast te beperken.

Veilige afstand

Bij het opspuiten van het strand rijden shovels en bulldozers dag en nacht, zeven dagen per week af en aan om het werk uit te voeren. Via pijpleidingen pompt een baggerschip het zand op het strand. Een mooi schouwspel om te bekijken, maar wel van een veilige afstand. Het net opgespoten zand is namelijk niet stevig genoeg om op te lopen en er kan tijdelijk drijfzand ontstaan. Tijdens de werkzaamheden mogen strandbezoekers daarom een deel van het strand niet betreden. Rijkswaterstaat informeert de bezoekers van het strand met informatieborden over de werkzaamheden. En een medewerker van de aannemer zorgt dat bezoekers op veilige afstand blijven.

Aan het werk in 2012 en 2013

Rijkswaterstaat onderhoudt de kust het hele jaar door. In 2012 en 2013 gaat Rijkswaterstaat aan de slag bij Vlieland, Texel, Den Helder, Petten, Heemskerk, Noordwijk, Burgh-Haamstede, Westenschouwen en Domburg.

Veilig wonen en werken achter de stormvloedkeringen

De meest imposante en belangrijkste instrumenten om van Nederland de veiligste delta te maken zijn de beweegbare stormvloedkeringen. Eén daarvan is de Maeslantkering bij Hoek van Holland. Deze kering is internationaal beroemd. Meer dan 60.000 mensen bezochten in 2011 het Keringhuis. Eén miljoen mensen worden direct beschermd door de Maeslantkering, die nu 15 jaar bestaat. In die periode was het één keer nodig om de reusachtige beweegbare deuren van de kering te sluiten.

Jaarlijks vindt een testsluiting van de beweegbare stormvloedkeringen plaats. Een belangrijk aspect bij een bouwwerk als dit is de betrouwbaarheid. Als sluiting nodig is, mag er niets mis gaan. Daarom is goed onderhoud van groot belang. Rijkswaterstaat sloot hiervoor dit jaar nieuwe langdurige onderhoudscontracten nieuwe stijl. Hierbij groeit deze partij op beheerste wijze toe naar een situatie dat hij zelf het onderhoud plant, storings oplost, etc. In de huidige situatie voert Rijkswaterstaat zelf nog de regie over de planning.

Wat doen de beweegbare stormvloedkeringen precies?

De stormvloedkeringen sluiten als de verwachte waterstand een vooraf bepaalde hoogte bereikt. Voor de Maeslantkering is dit 3,00 m + NAP bij Rotterdam of 2,90 m + NAP bij Dordrecht. Stormvloedkeringen beschermen de achterliggende dijken tegen te hoge waterstanden. De Maeslantkering sluit alleen bij deze relatief weinig voorkomende waterstand om de stremming van de scheepvaart zo veel mogelijk te beperken. De

kans op sluiten is dus relatief klein. Maar als de kering moet sluiten en er gaat iets mis, dan zijn de gevolgen enorm. Daarom zijn de betrouwbaarheidseisen van de keringen wettelijk bepaald. Het onderhoud is erop gericht om aantoonbaar aan deze wettelijke betrouwbaarheidseisen te voldoen.

Bedienings- en besturingssystemen

Voor de Zuid-Hollandse stormvloedkeringen heeft het projectteam van Rijkswaterstaat een programma van maatregelen ontwikkeld om het onderhoud voor langere tijd robuust te organiseren. In 2010 is het team begonnen met de voorbereiding voor de vervanging van de verouderde bedienings- en besturingssystemen. De Hartelkering bij Spijkenisse en de Hollandsche IJsselkering bij Capelle/Krimpen aan den IJssel hebben inmiddels een nieuw bedienings- en besturingssysteem. De systemen van de Maeslantkering worden in de zomers van 2012 en 2013 vervangen. De intensieve samenwerking tussen projectteam, keringbeheerders en opdrachtnemers is een van de succesfactoren voor het welslagen van deze projecten.

Fysiek onderhoud

Voor al het overige onderhoud aan deze drie stormvloedkeringen in de komende 10 jaar heeft het Rijkswaterstaat projectteam een Europese aanbesteding gehouden. De nieuwe opdrachtnemer werkt zich in de zomer van 2012 in en neemt dan de verantwoordelijkheid voor het onderhoud over van de vorige opdrachtnemers. De lange looptijd is gekozen om een goede samenwerkings- en vertrouwensrelatie te kunnen opbouwen en in hoogwaardige kennis te kunnen investeren.

Afsluiting

De stormvloedkeringen zijn berekend op waterstanden waarvan niemand kan voorspellen wanneer ze voor zullen komen. De Maeslantkering is de afgelopen 15 jaar vanwege een hoge waterstand slechts een keer gesloten, namelijk in november 2007. Een ding is zeker. De sluitingsfrequentie zal de komende decennia gaan toenemen als gevolg van zeespiegelstijging en bodemdaling. Ook dan kunnen de mensen veilig blijven wonen en werken achter de beweegbare stormvloedkeringen. Een staaltje kustbeveiliging van het hoogste niveau. Jaarlijks wordt er medio september een functioneringsluiting georganiseerd om de installaties te testen en de mensen te trainen. Deze sluitingen zijn voor publiek toegankelijk.

Meer informatie: www.keringhuis.nl.

Maeslantkering bijna gesloten

Inhijzen nieuw bedien- en besturingssysteem bij de Maeslantkering

Detailopname van vakwerkarm Maeslantkering

Elektrische installatie van de Hollandsche IJsselkering

Voor één keer dichtbij de dijkversterking

“Wanneer zijn de eerste dijken aangelegd?”

Waarom zitten er van die gaatjes in de lava-steen? Kunnen de dijken al die nieuwe zware stenen wel dragen? Waarom loopt de dijk aan de zee kant zo langzaam omhoog?” De kinderen vragen gastdocente Wilma Maas het hemd van het lijf tijdens haar les over het werk aan de dijk.

Wilma geeft namens projectbureau Zeeweringen gastlessen op de basisscholen in de buurt van de dijkversterkingen. Allereerst om de kinderen uit te leggen wat er in de omgeving gebeurt, waarom, en hoe het wordt. Daarnaast om hen te leren over de gevaren tijdens de uitvoering van de dijkversterkingen, zodat de kinderen wegblijven van het aantrekkelijke maar o zo gevaarlijke werkterrein.

Over monniken, Watersnoodramp en nieuwe stenen op de dijk

Vandaag geeft Wilma haar gastles aan groep zes en acht van de Stamperiuschool in Wilhelminadorp. Ze vertelt dat in Zeeland rond 1200 monniken zijn begonnen met de aanleg van de eerste dijken. En hoe belangrijk die dijken door de eeuwen heen zijn gebleken voor de bescherming tegen het water. Want van hun opa's en oma's weten de kinderen maar al te goed wat de Watersnoodramp van 1953 heeft betekend. Deze overstroming van Zeeland en de Zuid-Hollandse eilanden heeft geleid tot de Deltawerken. En nu moet er opnieuw aan de dijk gewerkt worden.

Best zwaar

Voor in de klas liggen diverse materialen voor de dijkversterking van vroeger en nu. Zo ook een groot basaltblok. “Wie durft deze op te tillen?” vraagt Wilma. Twee jongens gaan de uitdaging aan. “Best zwaar”, zegt één van hen en zet de steen snel weer terug op de tafel. “Kunnen de dijken al die nieuwe zware stenen wel dragen?” vraagt een jongen achter uit de klas. “Ja hoor.” Ze legt uit dat de binnenkant van de dijk bestaat uit een grote berg zand die bij elkaar wordt gehouden door een dikke laag klei. “Dat is heel erg sterk.”

Gevaren

Vandaag mogen de kinderen ook echt een kijkje nemen op het dijkwerk. Daarom laat Wilma aan de hand van foto's zien, wat de gevaren daar zijn. En die gevaren weten de kinderen heel goed zelf te benoemen: de dode hoek en lange remweg van een vrachtauto, hopen stenen en zand die kunnen gaan schuiven, heet gietasfalt, drijfzand waar je in weg kan zakken. Wilma wijst nog op de draaicirkel van een kraan, waar je altijd buiten moet blijven.

Uniek kijkje op het werk

Dan deelt zij veiligheidshesjes uit en trekken de kinderen hun laarzen aan. Samen gaan ze op de fiets naar de dijk vlak bij de sluisen van Wilhelminadorp. Daar staat projectleider Christian Moeliker, herkenbaar aan zijn oranje jas, al te wachten. Hij moet ervoor zorgen dat de dijkversterking volgens plan verloopt. Voor één keer mogen de kinderen de hekken en waarschuwborden negeren en over de dijk klimmen.

Stenen in de vorm van een vis

Het uitzicht over het werkterrein is indrukwekkend. Kranen, graafmachines en vrachtwagens zijn er aan het werk. Christian neemt de kinderen mee om alles van dichtbij te bekijken. “Deze vrachtwagen voert nieuwe betonzuilen aan. En die kraan plaatst ze op de dijk”, legt hij uit. “Hé, deze stenen hebben de vorm van een vis”, roept een van de kinderen. “Ja, dat zijn Hydroblocks, de nieuwste soort stenen die wordt gebruikt”, vertelt Christian.

Lavasteen

Ook mogen de kinderen even voelen aan het speciale filterdoek dat straks onder de betonnen zuilen komt te liggen. Aan de voet van de dijk vinden zij veel lavasteen, waarover Wilma in de les al vertelde. “De onderste stenen worden met vloeibaar asfalt overgoten. Op het nog hete asfalt komen dan lavastenen, die na afkoeling van het asfalt goed blijven liggen. Op de ruwe lavasteen kunnen planten en wieren makkelijker aanhechten en herstelt de natuur zich sneller”, vertelt Christian.

Na drie kwartier zijn de kinderen een stuk wijzer. Ze bedanken Wilma en Christian en springen weer op de fiets naar school.

Dijktrajecten 2012

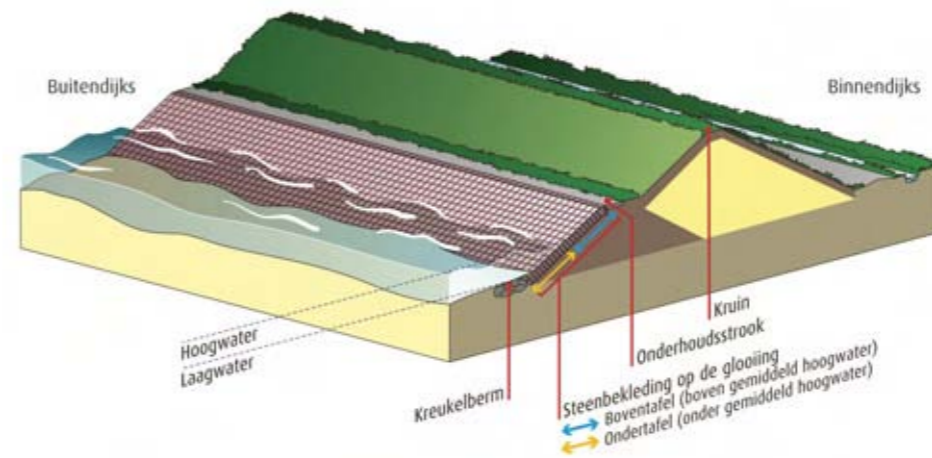
- 1 Roggenplaat
- 2 Stavenissepolder
- 3 Wilhelminapolder
- 4 Van Citterspolder / Oostelijke Sloehavendam
- 5 Hoedekenskerke
- 6 Walsoorden
- 7 Oesterdam Zuid

Het projectbureau versterkt dit jaar zeven dijktrajecten. Op het kaartje ziet u waar gewerkt wordt. Wilt u meer weten over de verschillende dijktrajecten? Of zien wat er tot en met 2015 op het programma staat?

Neem een kijkje op www.zeeweringen.nl.

Het projectbureau moet in 2015 in totaal 325 kilometer dijk hebben versterkt. Eind 2011 was er zo'n 235 km Zeeuwse dijk aangepakt. In 2012 wordt ruim 23 km dijk sterker gemaakt. Dan blijft er nog 67 kilometer over om tussen 2013 en 2015 aan te pakken.

DE KLEREN VAN DE DIJK

Ook de dijk heeft een jas, die bestaat uit filterdoek, ook wel geotextiel genoemd, en natuurstenen en betonblokken. Hieronder zie je enkele voorbeelden.

Projectbureau Zeeweringen voor veilige dijken

Projectbureau Zeeweringen zorgt ervoor dat straks alle Zeeuwse dijken een superstorm kunnen doorstaan. Het samenwerkingsverband van Rijkswaterstaat en waterschap Scheldestromen staat voor de taak de steenbekleding van in totaal 325 kilometer Zeeuwse dijken te versterken. Zo blijft Zeeland beschermd tegen overstromingen. De klus moet in 2015 geklaard zijn.

Begin jaren negentig bleek dat de natuurstenen en betonblokken van veel dijken konden losslaan tijdens een zware storm. De steenbekleding was te licht. Hoewel er nooit sprake is geweest van direct gevaar, was dit toch de aanleiding om in 1997 projectbureau Zeeweringen op te richten.

Superstorm

In principe is Zeeland nu al veilig tegen overstromingen. Toch is dijkversterking nodig. Volgens de nieuwe veiligheidsnorm moeten alle Zeeuwse dijken namelijk een superstorm kunnen trotseren. Zo'n storm komt theoretisch gezien eens in de 4000 jaar voor. Ter vergelijking: de storm van 1953 komt gemiddeld eens in de 250 jaar voor.

Veiligheid

Het projectbureau versterkt elk jaar ongeveer 7 dijktrajecten. De werken vinden altijd plaats buiten het stormseizoen, tussen 1 april en 1 oktober. Ook tijdens het werk aan de dijk staat veiligheid hoog in het vaandel. Via gastlessen probeert het projectbureau dat ook mee te geven aan de jongste inwoners in de buurt van de werken.

Een sterke kust van zand De Noord-Hollandse kust wordt veilig en mooier

De zeespiegel stijgt, het regent vaker en golven worden krachtiger. De Hondsbossche en Pettemer Zeewering en de duinen tussen Petten en Callantsoog zien er weliswaar robuust uit, maar voldoen niet meer aan de veiligheidseisen. Daarom worden ze de komende periode versterkt.

Zand voor de kust

Voor de dijk aan de zeezijde wordt een grote hoeveelheid zand neergelegd. Hierdoor wordt het voor de kust ondieper en zijn golven bij een zware storm minder hoog en sterk. Zand is bovendien toekomstbestendig: als de zeespiegel verder stijgt is zand makkelijk aan te vullen.

Een breder strand

Er komt een strand voor de Hondsbossche en Pettemer Zeewering. Straks kunt u dus wandelen, spelen of zonnen op het strand voor de dijk. Op de stillere plekken kan de natuur haar gang gaan. Het zand zorgt er vooral voor dat we veilig kunnen blijven wonen, werken en recreëren in Noord-Holland.

Projectorganisatie

Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier (HHNK) en Rijkswaterstaat versterken in samenwerking met de provincie Noord-Holland de Noord-Hollandse kust, zodat deze voor de komende 50 jaar veilig is.

De versterking met zand biedt kansen om tegelijkertijd de kust aan te pakken op het gebied van recreatie, toerisme, natuur en economie. Provincie Noord-Holland, gemeenten Bergen en Zijpe, Natuurmonumenten en Landschap Noord-Holland hebben een plan gemaakt om de inrichting van het gebied te verbeteren, die past bij het karakter van de omgeving. Dit plan wordt uitgevoerd onder leiding van de provincie.

Hoogheemraad Kees Stam (HHNK) en directeur Water, Scheepvaart en Realisatie Liz van Duin (Rijkswaterstaat): "We willen de veiligheid snel op orde hebben. In 2012 starten we met de aanbesteding, zodat we in 2013 kunnen beginnen met de werkzaamheden voor een veilige kust".

Artist impression op willekeurige locatie langs de Hondsbossche en Pettemer Zeewering

Beleef de dijk in Dijk te Kijk

Aan de Hondsbossche en Pettemer Zeewering in Petten vind je het bezoekerscentrum Dijk te Kijk van Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier. Hier kom je alles te weten over de kracht van het water en de dijk.

Ook leuk voor kinderen!

Leerlingen van groep 6, 7 en 8 van de basisschool kunnen een Droppie Water speurtocht doen in Dijk te Kijk. Buiten op de zeedijk kunnen kinderen aan de slag als Droppie de dijkwachter.

Leven beneden zeeniveau

Door de huidige klimaatveranderingen zijn stevige zeedijken belangrijker dan ooit. In Noord-Holland wonen we soms meters beneden zeeniveau! In Dijk te Kijk ziet u hoe we werken aan veilige dijken. We investeren miljoenen euro's in dijkversterkingen en werken aan de visie: het Deltaplan Hollands Noorderkwartier.

Locatie

Strandweg 4
1755 LA Petten

Gratis toegang

Van 1 april tot 1 november van dinsdag t/m zondag van 10.00 uur tot 17.00 uur. Scholen en groepen graag vooraf aanmelden via 0226-381455 of dijktekijk@hhnk.nl.

Meer ruimte voor recreatie en natuur

De gemeenten Bergen en Zijpe, Natuurmonumenten, Landschap Noord-Holland en de provincie Noord-Holland gaan de kuststreek in Bergen en Zijpe mooier maken. Langs de kust vergroten zij de recreatiemogelijkheden voor bezoekers en omwonenden en worden kansen gecreëerd voor natuur. Onder andere door het aanleggen van extra natuur en nieuwe fiets- en wandelroutes. De aanleiding hiervoor is het versterken van de zeewering met zand.

Bij Petten, Camperduin en Callantsoog komen meer recreatiemogelijkheden. Er komen bijvoorbeeld uitkijpunten. Het parkeerterrein Kiefteglop wordt vergroot en verbeterd. Ook worden strandopgangen aangelegd of aangepast. De weg van het dorp Petten naar het strand wordt aangepast. Langs de dijk bij Camperduin komen nieuwe fietsstallingen en een standplaats voor campers. Bij Callantsoog in het Botgat komen een nieuw wandelpad en een nieuwe ruiterroute. Ook de Uitlandse Polder krijgt een wandelpad. De Harger- en Pettemerpolder wordt beter toegankelijk, met nieuwe wandelpaden en andere voorzieningen voor bezoekers.

Bijzondere natuur

Natuurmonumenten en de provincie zorgen ervoor dat de unieke landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteit van de eeuwenoude Harger- en Pettemerpolder behouden blijft. De bijzondere natuur, ontstaan door aanwezigheid van zoet en zout water, wordt verbeterd en uitgebreid. Ook de natuur van de Uitlandse polder, achter het Zwanenwater wordt verbeterd door meer variatie aan te brengen. In de Zandpolder bij Callantsoog gaat Landschap Noord-Holland een natuurlijke overgang aanleggen tussen de duinen en de binnenduinrand.

Meer informatie over de kustversterking en de nieuwe inrichting van het gebied leest u op www.kustopkracht.nl.

hoogheemraadschap
Hollands
Noorderkwartier

Gedeputeerde Joke Geldhof: "We maken de kust veiliger, recreatief aantrekkelijker en economisch sterker. De kust van Noord-Holland is een belangrijke trekpleister voor toeristen en biedt ook inwoners allerlei recreatiemogelijkheden."

Kust & Zee samen voor een duurzame visserij

Wereldwijd staan zeeën en oceanen onder druk door overbevissing, bijvangst en schadelijke vistechnieken. Als we ons visje willen blijven eten zullen we bewuste keuzes moeten maken. Kust & Zee helpt je in de keus voor duurzame en gezonde vis. We maken inzichtelijk welke keurmerken en initiatieven er zijn op het gebied van duurzame visserij. Wij zijn samen met vissers en de handel steeds op zoek naar oplossingen voor een duurzame visserij, waarvan je in deze rubriek enkele voorbeelden kunt lezen.

Foto: Cor Kuyvenhoven

De boomkorvisserij is een van de schadelijke vistechnieken in de Noordzee. Waar deze sleepnetten met een zware ketting de vissen uit het zand woelen, blijft een onherstelbaar spoor achter op de zeebodem.

Bestaande oplossing:

Een draad die elektrische schokjes afgeeft vlak boven de zeebodem.

Foto: Joos Versfelt

Door de grote vraag naar vis in de wereld vangen we meer dan de oceaan kan produceren en worden sommige vissen overbevist.

Mogelijke oplossing:

Gebruik geen visolieproducten en kies andere vissoorten. Let op het MSC-keurmerk. Kijk eens op de VISwijzer of op de Vis!-app voor duurzame alternatieven.

Foto: Rems Cramer

Bijvangst betekent dat veel vis die in de netten komt, uiteindelijk niet op ons bord belandt. Deze vis wordt (soms beschadigd) terug in zee gegooid.

Mogelijke oplossing:

Alle vis die gevangen wordt mee naar de haven nemen en verkopen.

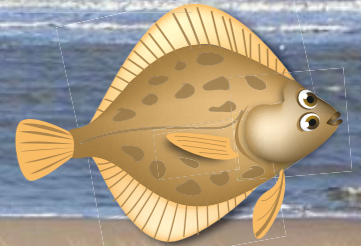
Schar in 't Schap

Wat is de aantrekkelijkste manier om schar te koop aan te bieden? Uit de diepvries, als 'schar met een verhaal' gefileerd of gepaneerd als een meer trendy lekkerbekje? Met het project Schar in 't Schap probeert Kust & Zee samen met twee kleinschalige staandwantsvissers en de Nederlandse Vissersbond de consument over te halen om deze vis te gaan eten. Ten onrechte wordt deze smakelijke vis over het hoofd gezien. Hopelijk gaat de schar die nu nog door de Nederlandse vloot als bijvangst overboord gegooid wordt, dan richting het schap in de viswinkel en supermarkt.

Foto: Rems Cramer

IK WORD SOMS PER ONGELUK GEVANGEN EN DAN GOOIEN DE VISSERS ME TERUG IN ZEE OMDAT MENSEN LIEVER ANDERE VIS ETEN. JAMMER HE?

Fully Documented Fisheries

Kabeljauw wordt nogal eens ondermaats gevangen. Om dat te verminderen, is een camera-bewakingsysteem op de vissersboten ingezet. Vissers die aan dit project met de naam Fully Documented Fisheries meedoen, mogen maximaal 30% extra kabeljauw vangen. Maar dan telt wel alle vangst mee; ook de ondermaatse. Hopelijk gaan de vissers hierdoor nog beter op zoek naar grotere kabeljauw. Kust & Zee werkt binnen dit project samen met de Nederlandse Vissersbond en VisNed.

Foto: Rems Cramer

Foto: Marije Siemensma

Pingers

Samen met de Nederlandse staandwantsvissers en de Nederlandse Vissersbond probeert Kust & Zee de bijvangst van bruinvis in grofmazige netten te voorkomen. Een bruinvis is de kleinste walvisachtige in de Noordzee. Om bijvangst tegen te gaan testen diverse vissers de Fishtek BananaPinger. Dit apparaatje stoot een ultrasoon signaal uit waardoor de bruinvis wordt gewaarschuwd. Als de pinger aan het visnet is vastgemaakt, is het de bedoeling dat bruinvissen er met een grote boog omheen zwemmen. De eerste resultaten zijn veelbelovend.

De beschreven projecten worden mede mogelijk gemaakt door het Europees Visserij Fonds (EVF) en het ministerie van EL&I ter investering in duurzame visserij.

Rijksoverheid

Vis! in je Smartphone

'Vis!' is een handige App om meer te weten te komen over de vis die je wilt kopen. Waar komt de vis vandaan? Is het een Noordzeervis of wordt de vis uit Vietnam ingevlogen? Is hij wild of gekweekt? Wat zijn de seizoensvissen? Hoe wordt de vis gevangen? Is de vis duurzaam gevangen en zijn er alternatieven? Op al deze vragen vind je het antwoord. En natuurlijk staan er honderden visrecepten in. 'Vis!' is medio 2012 gratis te verkrijgen in de Appstores.

Schelvis met uitjes uit de oven Bron: Nederlands Visbureau

gratis APP

Uitzetten schieraal
Foto: Norbert Jeronimus

Zal de paling overleven?

Het gaat in Nederland en andere Europese landen slecht met de paling. Konden we dertig jaar geleden nog makkelijk een kiloetje van deze bijzondere slangachtige vissen meemen van kermis of visboer, nu ligt dat anders. De paling, ook wel aal genoemd, is op veel plekken in Nederland zeldzaam geworden. De prijs is hoog en diverse milieuorganisaties adviseren om maar geen paling meer te eten.

De schuld van de achteruitgang van de paling wordt vaak geheel bij de beroepsvissers van volwassen aal gelegd. Dat is echter niet gerechtvaardigd. De paling heeft namelijk een ingewikkelde leefwijze en in vele fasen van zijn leven ondervindt het dier tegenwoordig allerlei belemmeringen en tegenslag.

Bijzondere levenscyclus

Veel mensen die wel eens paling eten, weten niet dat de paling een geheimzinnige levenscyclus heeft. De grote palingen die wij kennen uit de viswinkel, trekken op een gegeven moment uit ons zoete water als "schieraal" naar zee

Aalladder van bovenaf gezien. Palingen worden over een barrière gezet.

Aalladder

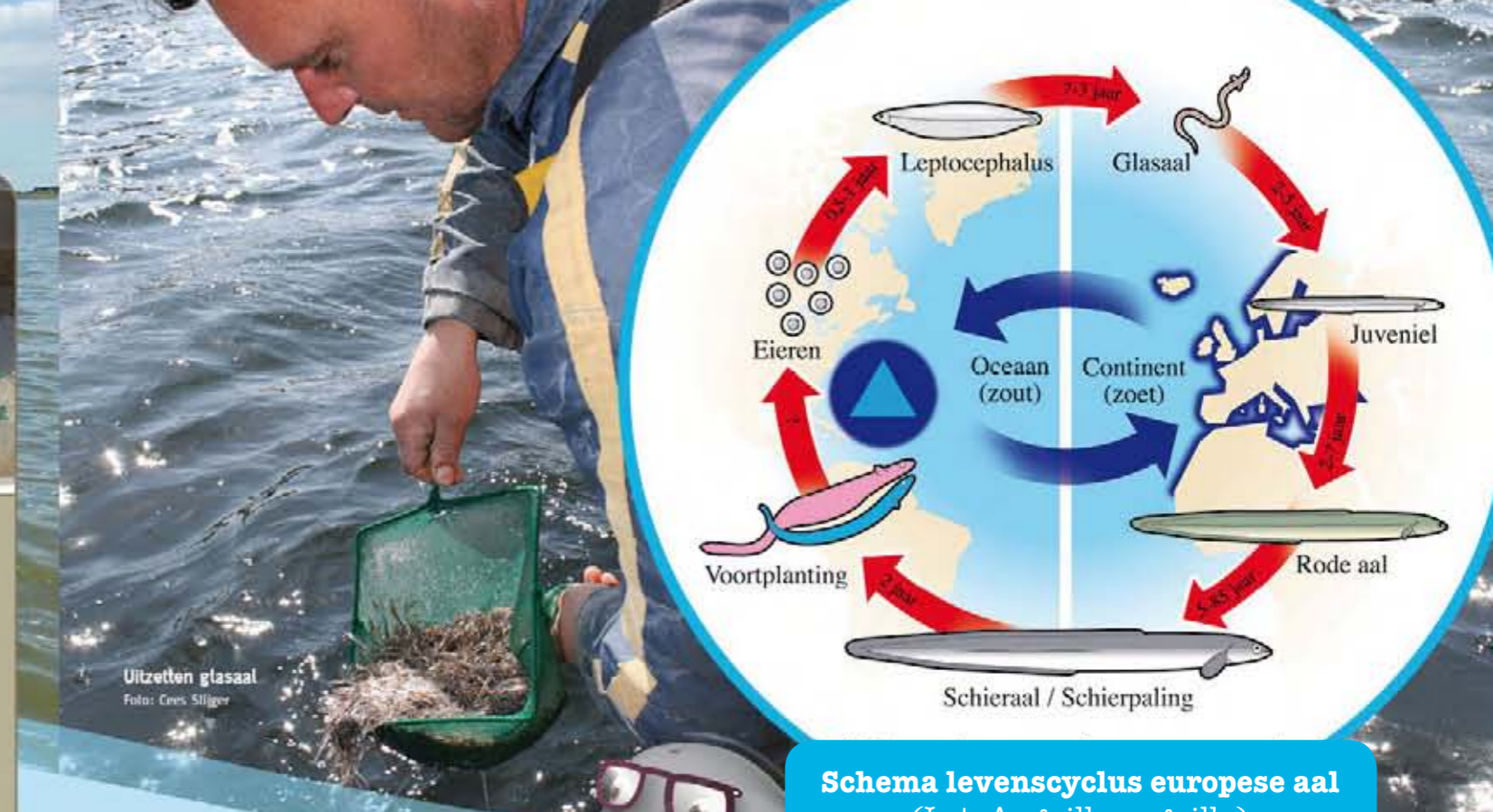
Via een aalladder kunnen jonge palingen barrières overbruggen.

Foto: Project Indusling

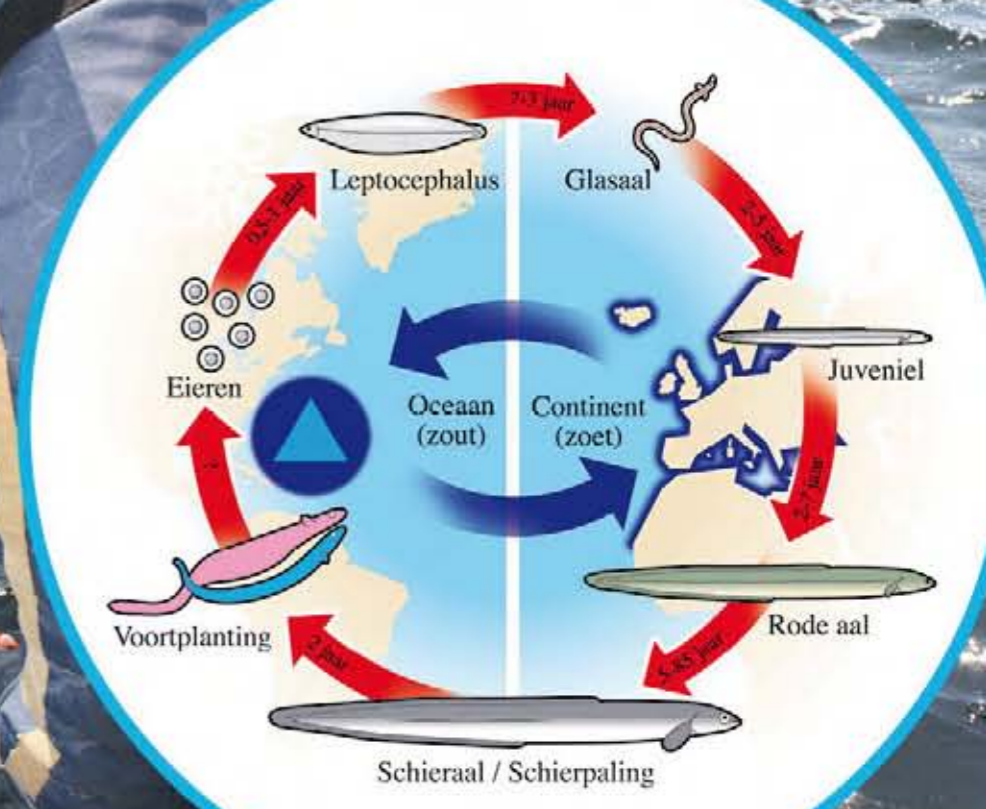
Met golfstromen drijven de wilgenbladlarven richting Europa en ontwikkelen zich daar tot doorzichtige 'glasaaltjes'. Die trekken het zoete water binnen waar ze opgroeien tot de ons bekende grote palingen. De levensfase in zee bedraagt twee jaar, die in het zoete water 5-50 jaar. Voor de kust worden nog steeds relatief veel glasalen gevangen. Die worden als delicatessen in Spanje gegeten. Daarnaast ging 200-300 ton oftewel vele miljarden stuks glasaal richting Verre Oosten om daar te worden opgekweekt voor de Japanse markt. Inmiddels is de glasaal schaars en heel duur geworden. De afgelopen dertig jaar kwamen daardoor steeds minder glasalen aan in Europa, dus ook in Nederland. Reden voor Europa om de mega-export naar Azië stop te zetten en de vangst voor Europese kwekerijen te quoteren. Nu bedraagt de maximale vangst nog maar 20 ton, waarvan 10-20% weer als pootaal dient te worden uitgezet. Volgens de Europese regelgeving moet in 2013 60% van de gevangen glasaal hiervoor worden gebruikt.

Tot overmaat van ramp is het zoete water vanuit zee steeds minder goed bereikbaar. Dijken, sluizen en gemalen maken het de glasaal moeilijk de binnenwateren binnen te komen. Daarnaast verschenen in veel beken en rivieren turbines voor elektriciteitsopwekking. Deze turbines werken als een gehaktmolen voor veel vissen, zeker voor de langgerekte palingen.

om te paaien. De Sargassozee, ten oosten van Midden-Amerika, is het paai gebied van onze paling. Dat weten we omdat daar in de buurt de erg kleine wilgenbladlarves, het eerste levensstadium van de paling, gevonden worden. Het paaien zelf is er nog nooit waargenomen.

Uitzetten glasaal
Foto: Chris Slijger

Schema levenscyclus Europese aal (Lat. Anguilla anguilla)
© 2006 www.paling.nl

DIE BABY PALINGEN ZIJN ZO KLEIN EN DOORZICHTIG, DAAR HEB IK MIJN BRIL VOOR NODIG OM ZE TE KUNNEN BEKIJKEN!

Wat kunnen we doen voor de paling?

De laatste jaren is de grootschalige vangst van glasaal op zee verminderd. Daarnaast doen de waterschappen flink hun best om de bereikbaarheid van het zoete water te vergroten door 'aalgoten' aan te leggen bij sluizen en gemalen. Bij elektroturbines worden ook beschermende maatregelen genomen om slachtpartijen onder trekvissen te voorkomen. Desondanks is het aantal glasalen en volwassen palingen de afgelopen jaren sterk blijven afnemen.

Palingvissers, palinghandel en palingkwekerijen hebben de handen ineengeslagen om de aalstand in Nederland te herstellen en het aalbeheer te verduurzamen. De Stichting Duurzame Palingsector Nederland (DUPAN) verkent hoe die verduurzaming het best tot stand kan komen. Zo kijkt DUPAN samen met Vereniging Kust & Zee, palingvissers en -kwekers, resp. adviesbureau Witteveen+Bos en Aquaculture Experience of palingkwekerijen bij kunnen dragen aan het herstel van de aalstand in het buitenwater. Glasaaltjes worden tot halfwas pootaal opgekweekt in buitenwater. Het idee is om een groot deel van die doorgeweekte pootalen weer uit te zetten in de natuur, zodat ze tot volwassen schieralen kunnen uitgroeien en paaien op zee. De komende periode wordt ook nagegaan in hoeverre roofvissen, vogels en sportvisserij een belemmering vormen voor het herstel van de aalstand.

Foto: Stichting DUPAN

Regionaliseren van het palingbeheer

In ons rivierengebied heeft de paling last van nog steeds vervuilde waterbodems. De vervuilende stoffen zijn terug te vinden in het palingvlees; reden voor de Nederlandse overheid om hier vangst en consumptie voorlopig te verbieden. Hier is terugdringen van de vervuiling noodzakelijk. In andere gebieden kunnen glasaal en pootaal niet meer komen en loopt de stand steeds verder terug. Daar moeten verbindingen met andere wateren hersteld worden. In andere gebieden, zoals de Grevelingen, met een relatief gezonde palingpopulatie is de intrek van glasaal sterk afgenomen en is een quotum vastgesteld voor de maximale vangst. Aanvullend kan opgekweekte pootaal worden uitgezet in de natuur. De palingsector bepleit daarom een uitgekiend beheer van de paling per regio in plaats van starre nationale of zelfs Europese regelgeving. Maatwerk per regio op basis van goede balansberekeningen van natuurlijke aanwas, groei en sterfte, waarbij de palingkwekers betrokken worden, kan uiteindelijk beter uitpakken voor de palingstand dan het rigoureuze verbieden van elke palingvangst waar dan ook in Europa. Het is wel zaak dat de palingsector zorgt voor goede aanvullende maatregelen (zoals grootschalig uitzetten van opgeweekte pootalen) die de palingstand in het buitenwater sterk zullen bevorderen.

Foto: Erik van Dijk

De 20 Nationale Parken vertellen het verhaal van de Nederlandse natuur

NP Samenwerkingsverband Nationale Parken

De twintig Nationale Parken zijn de visitekaartjes van de Nederlandse natuur. Elk Nationaal Park wordt gekenmerkt door eigen natuurlijke kwaliteiten en vertelt zijn eigen geschiedenis. Ze bieden u een gevarieerd aanbod van activiteiten, voorlichting, educatie, ontdekking en natuurbeleving van een hoog niveau. U bent van harte welkom om kennis te maken met de natuur in de Nationale Parken en er te ontspannen. Als u een bezoek brengt aan de parken dan krijgt u een goede indruk van het vele moois en spannends dat de Nederlandse natuur te bieden heeft. Elk park is beslist de moeite van het ontdekken waard!

Steun de Nederlandse natuur. Word donateur van de Nationale Parken. Zie website www.nationaalpark.nl

Samen genieten van een mooie kust en een zee vol leven

Natuur beleven aan *Kust & Zee*

De Nederlandse kust heeft prachtige natuur met een grote rijkdom aan verschillende planten en dieren. Het is de moeite waard om deze natuur in stand te houden en te versterken, zodat iedereen hiervan kan blijven genieten.

Vereniging Kust & Zee zet zich samen met natuurorganisaties, duinwaterleidingbedrijven, hoogheemraadschappen en de overheid al jaren in voor het behoud en de uitbreiding van de soortenrijkdom aan de Nederlandse kust en op zee. In deze rubriek laten we zien wat hieraan wordt gedaan.

In de komende pagina's nemen we je mee door duinen waar de natuur haar gang kan gaan, zodat er weer duineigen planten groeien en vogels rustig kunnen broeden. Je leest over de bescherming van de bruinvissen en over het duingebied rond Meijendel; een oase van rust in de drukke Randstad. Op de Zandmotor, een opgespoten eiland voor de kust van Zuid Holland, is een nieuw en uniek natuur- en recreatiegebied aan het ontstaan. Tot slot mag de Waddenzee, een rijke wildernis van wereldformaat, niet ontbreken.

'Natuur beleven aan kust & zee' is mede mogelijk gemaakt door:

- Dunea
- Europese Fonds voor Regionale Ontwikkeling
- Gemeente Noordwijk
- Gemeente Zandvoort
- Hoogheemraadschap van Rijnland
- Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
- Nationaal Park Zuid-Kennemerland
- Nationale Postcodeloterij
- Natuurmonumenten
- Programma Naar Een Rijke Waddenzee
- Provincie Noord-Holland
- Provincie Zuid-Holland
- PWN
- Rijkswaterstaat
- Samenwerkingsverband Nationale Parken
- Staatsbosbeheer
- Vogelbescherming Nederland
- Waternet

Natuurbrug ZANDPOORT

Natuurbrug Zandpoort zorgt voor een natuurlijke verbinding tussen Het Nationaal Park Zuid-Kennemerland en de Amsterdamse Waterleidingduinen

Ruim baan voor plant en dier

Rob Kuiper gidst bijna 30 jaar mensen rond.

"Voor het park zijn vrijwilligers erg belangrijk. Mijn excursies beginnen bij jonge duinen. Daarna toon ik de mensen 't Wed, waar we het ontstaan van de duinen kunnen aflezen aan de omgeving. Ik wijs deelnemers op de vochtige noordhelling en een kale zuidhelling van een duin. Als geograaf vind ik deze processen ontzettend interessant. De verhalen achter het ontstaan van de duinen spreken mensen aan. Na een excursie begrijpen zij hoe kwetsbaar de natuur is. De aanleg van Natuurbrug Zandpoort vind ik een goede ontwikkeling. De uitwisseling van flora en fauna is belangrijk. Over de bouw is goed nagedacht. Zo hebben verschillende organisaties zich gebogen over de vraag waar het fietspad het best kan lopen. Kinderen gaan graag mee op sporentocht. Met hen ga ik sporen zoeken en al de verschillende 'poepjes' tellen die we tegenkomen. Plezier verzekerd!"

Als onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur wordt gewerkt aan Natuurbrug Zandpoort, een brug over de druk bereiden Zandvoortselaan. Dit vormt de noodzakelijke schakel om het leefgebied van dieren en planten in Zuid-Kennemerland en de Amsterdamse Waterleidingduinen met elkaar te verbinden. Boswachter Walter Oosterom: "We willen met de natuurbrug ecosystemen met elkaar verbinden, waardoor planten en dieren nieuwe kansen en een beter leefgebied krijgen. Dit is belangrijk om uitsterven van diverse soorten te voorkomen."

De 54 meter brede brug is zo ontworpen dat dieren veilig kunnen oversteken. Dieren die zullen profiteren, zijn bijvoorbeeld de rugstreeppad, wezel, hazelworm, zandhagedis, zandloopkever, nauwe korfslak, ree, damhert en diverse vlindersoorten. Ook het winterkoninkje, dat graag van struik naar struik vliegt, heeft straks een veilige oversteekplek. De natuurbrug zorgt voor een aaneengesloten leefgebied van ruim 7000 hectare. Planten zullen ook profijt hebben van de natuurbrug. Sommige zaden worden namelijk verspreid via de vacht van dieren.

Ook wordt een recreatieve verbinding aangelegd voor fietsers, rolstoelers, wandelaars en ruiters. Naar verwachting is de natuurbrug eind 2013 klaar.

Een tweede natuurbrug wordt gebouwd over de spoorlijn Overveen-Zandvoort. Daarnaast wordt de mogelijkheid bekeken van een derde natuurbrug over de Zeeweg tussen Overveen en Bloemendaal aan Zee.

Meer informatie

Op www.natuurbrugzandpoort.nl vind je een filmpje over de natuurbrug met boswachter Walter Oosterom.

"Ik woon in het Nationaal Park Zuid-Kennemerland. Soms gaan wij egels naar de Amsterdamse Waterleidingduinen. Dat is altijd spannend, omdat we de drukke Zandvoortselaan moeten oversteken. Iedereen is blij dat de brug volgend jaar klaar is. Tot die tijd ben ik het gezicht van Natuurbrug Zandpoort. In het logo zie je mij en mijn twee kinderen. Wat ben ik blij dat zij straks veilig kunnen oversteken!"

Natuurbrug Zandpoort is een initiatief van Nationaal Park Zuid-Kennemerland, provincie Noord-Holland, PWN, Natuurmonumenten, Waternet en gemeente Zandvoort en wordt mede gefinancierd met steun van het Europese Fonds voor Regionale Ontwikkeling en de Nationale PostcodeLoterij.

Nationaal Park Zuid-Kennemerland

Middenin de Randstad, tussen IJmuiden, Haarlem en Zandvoort, ligt het Nationaal Park Zuid-Kennemerland. Het park biedt je als bezoeker een divers landschap met jonge kalkrijke duinen, brede stranden, fraaie binnenduinenbossen en landgoederen. Verschillen in bodem, hoogte, klimaat en grondwaterstand zorgen voor uiteenlopende leefomstandigheden voor planten en dieren. Liefhebbers van cultuurhistorie kunnen bovendien hun hart ophalen met een bezoek aan de landgoederen, buitenplaatsen of het zeedorpenlandschap.

Onderweg kun je, naast damherten en reeën, ook Schotse hooglanders, een schaapskudde en konikpaarden tegenkomen. Ook de wisent loopt rond in een afgesloten deel van het Nationaal Park Zuid-Kennemerland, het Kraansvlak. Het park vertelt ook over de Tweede Wereldoorlog door de herdenkingsmonumenten voor gevallen, de Erebegraafplaats en restanten van de Atlantik Wall. Kortom, het park biedt voor ieder wat wils.

De beheerders PWN, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer werken samen in het park met de provincie Noord-Holland, de gemeenten Velsen, Bloemendaal, Haarlem en Zandvoort, IVN en een aantal particuliere terreineigenaren. Momenteel zijn zij bezig met indrukwekkende projecten, die ervoor zorgen dat de unieke duin flora en -fauna weer kansen krijgt.

Noordwest Natuurkern: Werken aan stuivende duinen

Noordwest Natuurkern is een project dat dynamiek en duinvorming stimuleert door de wind weer vrij spel te geven. Duinen horen een landschap te zijn waar de wind zijn gang gaat. In 2012 en 2013 worden er, buiten het broedseizoen, vijf dichtbegroeide duinen van hun begroeiing, wortels en zwarte bodem ontdaan. In de zeereep worden vijf windsleuven gegraven. Door verstuuving weer op gang te brengen, verjongen de duinen. Karakteristieke duinplanten en dieren krijgen weer kans.

"In het project Noordwest Natuurkern werken Nationaal Park Zuid-Kennemerland, Natuurmonumenten en PWN samen. Het project wordt mede gefinancierd met steun van een Europese LIFE subsidie en een ILG subsidie van de provincie Noord-Holland. Via het duinherstelproject "Dutch Dune Revival" worden duingebieden in Zuid-Kennemerland, Voorne en Goeree in ere hersteld.

Bezoek het Nationaal Park Zuid-Kennemerland

Bezoek het park op eigen gelegenheid of ga mee op excursie. Ga bijvoorbeeld op GPS-tocht of zoek mee naar wisenten. Ga 's zomers mee op avondwandeling of in het najaar op zoek naar paddenstoelen. Op 7 en 8 juli is er heel veel te doen tijdens het Nationaal Park Zomerfestival – Dol op de Duinen. Ons grote excursieaanbod vind je op www.np-zuidkennemerland.nl.

Bezoekerscentrum De Zandwaaiër Zeeweg ter hoogte van nummer 15* 2051 EG Overveen

* Ons nieuwe bezoekerscentrum, tegenover dit adres, is naar verwachting in 2013 geopend.

© Harm Bolman 2011 | impressie: © Ulko Glimmerveen 2012

NOORDVOORT: Duinen weer in beweging

bontbekplevier

blauwe zeedistel

zeeraket

Als je nu op het strand tussen Zandvoort en Noordwijk staat, zie je nog een strakke zanddijk. Waternet gaat samen met Staatsbosbeheer, het hoogheemraadschap van Rijnland, de gemeenten Zandvoort en Noordwijk en Rijkswaterstaat de duinen tussen standpaal 70 en 73 laten bewegen. Hierdoor wordt het duin weer natuurlijk, met veel ruimte voor duineigen planten en rustige broedplekken voor vogels. En vanaf een mooi uitzichtpunt kun je hier straks van komen genieten.

Wat gaat er gebeuren?

Op verschillende plekken wordt de verstuuving op gang gebracht. Met andere woorden: de uitvoerders zorgen ervoor dat het zand weer op een natuurlijke manier door de wind verplaatst kan worden en er stuifkuilen ontstaan. Het zand wordt nu nog op zijn plek gehouden door helmgras en andere vegetatie. Dat gaat dus veranderen. Een deel van de vegetatie wordt weggehaald, de bodem wordt afgeplagd (we schrapen een reepje bodem af) en op verschillende plekken wordt de vegetatie geklepeld. Het werk start in het najaar van 2012.

Natuurlijke verstuuving

Als de verstuuving weer op gang gebracht is, ontstaat er een natuurlijke, geleidelijke overgang van zee naar duinen. Met nieuwe duintjes op het strand en een zeereep met stuivende toppen, windkuilen en een vitale

helmbegroeiing. Er komen dan weer typische vloedmerk- en zeereepsoorten terug, zoals biestarwegras, zeeraket, zeepostelein, blauwe zeedistel en zeewolfsmelk. En ook vogels als de strandplevier en de bontbekplevier vinden hier een broedplek of komen foerageren. Voor deze dieren is het wel belangrijk dat het hier rustig blijft.

Genieten van het uitzicht

Vanuit een nieuw uitzichtpunt op de zeereep kun je straks alles goed bekijken. Het uitzichtpunt wordt gemaakt met zand dat vrijkomt bij het werk. Het punt ligt straks vlakbij de strandopgang bij paal 72. Met dit uitzichtpunt zorgen de uitvoerders ervoor dat de rest van het gebied rustig blijft. Hier vind je ook informatie over de bijzondere planten en dieren, en wordt uitgelegd waarom in sommige periodes de route iets wordt aangepast om de broedvogels rust te geven. En wie weet vinden de

zeehonden het straks ook een geschikte plek om even uit te rusten!

Monitoren

De samenwerkende partijen houden alle ontwikkelingen goed in de gaten, zeker voor een periode van 5 jaar. Hoe ontwikkelen de stuifkuilen zich, hoe ver gaat het zand doorstuiven, welke veranderingen laat de vegetatie zien, welke vogels komen voor? En natuurlijk kijken ze boven alles of het veilig blijft. Als na 5 jaar de resultaten gunstig zijn, kunnen zij misschien op meer plekken de zeereep weer in beweging brengen.

Project Noordvoort

In 2009 hebben de betrokken partijen een intentieovereenkomst ondertekend: Waternet (trekker), Staatsbosbeheer, hoogheemraadschap van Rijnland, gemeenten Zandvoort en Noordwijk en Rijkswaterstaat. De afgelopen twee jaar zijn de plannen verder uitgewerkt door de projectgroep. Dit najaar starten de werkzaamheden.

Meer informatie: www.waternet.nl

Op weg naar een Rijke Waddenzee

Het waddengebied is een wildernis van wereldformaat. Miljoenen vogels vinden er rust en voedsel, zehonden luieren op de zandbanken en toeristen en bewoners genieten met volle teugen van de natuur. In het Programma naar een Rijke Waddenzee slaan gebruikers, natuurorganisaties en overheden de handen ineen om de Waddenzee nóg natuurlijker en aantrekkelijker te maken. Het programma loopt inmiddels twee jaar. Een waslijst aan initiatieven is in gang gezet, waaronder de vier op deze pagina's.

Feugelpôle ziet wit van de vogels

Op de Feugelpôle - een kwelder onder de waddendijk van Ameland - ziet het in het voorjaar wit van de broedende vogels. Er broeden maar liefst vierduizend grote sterns, naast visdiefjes, kokmeeuwen en andere zeevogels. Vanaf de waddendijk is de kolonie van dichtbij te bewonderen. Probleem is dat de kwelder oostwaarts kruipt en dreigt te verdwijnen in de wadgeul. "Door het aanleggen van kwelderwerken, zoals rijshoutdammen, willen we de kwelder behouden", vertelt de door het programma ingeschakelde projectleider, Piet op 't Hof.

Ook op Terschelling werkt hij aan een kwelderproject. Onder het dorp Midland maakt de waddendijk een knik. Daar ligt in de luwte van de dijk al een kleine kwelder. "Dat deel willen we op een natuurlijke wijze vergroten. Door lage dammen aan te leggen, zakt het slib naar de bodem en ontstaat een nieuw stuk kwelder. Ideaal voor vogels als kluten, rotganzen en tureluurs." Kwelders als deze zijn wereldwijd uitermate zeldzaam. Op kwelders groeien bijzondere planten, zoals het smaakvolle zeekraal. Vanwege deze uitzonderlijke rijkdom ondersteunt het Programma naar een Rijke Waddenzee projecten om de huidige kwelders te behouden en waar mogelijk uit te breiden. Op 't Hof: "Het programma vertaalt beleid naar uitvoering. In het verleden verschenen er talloze beleidsplannen en werd veel overlegd, maar gebeurde er concreet te weinig. Dit programma zorgt voor praktische oplossingen, die daadwerkelijk worden uitgevoerd."

Foto's deze pagina: Johan Krol

Waar blijven onze wadvogels in de winter?

Ieder voor- en najaar strijken meer dan tien miljoen trekvogels in onze Waddenzee neer. Wadvogels zijn wereldreizigers. Van een geringde drieteenstrandloper is bijvoorbeeld bekend dat hij in vijf dagen naar Ghana vloog. Om zo'n non-stop vlucht te halen, eet de drieteenstrandloper zich in de Waddenzee helemaal vol. Als tankstation en als plek om uit te rusten is de Waddenzee van onschatbare waarde. Niet alleen voor de stellopers op weg naar het zuiden, ook voor miljoenen vogels die naar Siberië en Groenland vliegen. "Willen we de wadvogels beschermen, dan vereist dat een blikveld zo breed als de gehele trekroute. Vogels kennen geen grenzen", vertelt Manon Tentij van het Programma naar een Rijke Waddenzee. Ze werkt aan een project dat een vinger aan de pols houdt langs het gehele traject, dus van de noordelijke toendra tot en met de Afrikaanse westkust. "De unieke samenwerking van het Programma naar een Rijke Waddenzee tussen overheden, natuurorganisaties en gebruikers brengt verschillende expertises bij elkaar. Dat is belangrijk. Alle belangrijke schakels - de broedgebieden, de tankstations en de overwinteringsgebieden - zijn voor trekvogels van levensbelang. Met ons 'early warning system' kunnen we voortaan vroegtijdig alarm slaan. Komende winter tellen we tegelijkertijd alle vogels met honderden vrijwilligers in Ghana, Guinee-Bissau en Mauritanië. Zo krijgen we in beeld waar onze wadvogels 's winters verblijven."

Unieke vispassage door de Afsluitdijk

De Afsluitdijk staat, na bijna tachtig jaar, een opknappbeurt te wachten. De renovatie maakt de dijk beter bestand tegen zware stormen. Het Programma naar een Rijke Waddenzee zorgt dat de renovatie hand in hand gaat met het verbeteren van de natuur. Op de tekentafel ligt onder meer een unieke en spectaculaire vispassage, die bestaat uit een nieuwe kronkelende rivier langs en door de Afsluitdijk. Via de rivier kunnen de vissen straks heen en weer zwemmen tussen de Waddenzee en het IJsselmeer. Een route die door de bouw van de Afsluitdijk abrupt werd afgesloten. Nu nog vormt de Afsluitdijk een bijna onneembare barrière voor trekvis. Het visionaire plan, een initiatief van de Waddenvereniging en Sportvisserij Nederland, is enthousiast ontvangen en wordt mogelijk onderdeel van een breder plan.

Mosselzaadinvanginstallatie (MZI)

MZI's laten wadbodem met rust

Wie op de Waddenzee lange rijen met tonnen of grijze slangen ziet dobberen, kijkt hoogstwaarschijnlijk naar een mosselzaadinvanginstallatie. Afgekort: MZI. Aan netten in het water zitten miljoenen kleine mossels, die later worden overgebracht naar mosselkweekpercelen. Deze nieuwe techniek vormt een alternatief voor de traditionele mosselvisserij, die met sleepnetten de bodem omwoelt. Door MZI's te gebruiken, laten de mosselvisserij de wadbodem met rust. Dat is nodig, nu de mosselsector, de overheid en natuurorganisaties in het mosselconvenant hebben afgesproken dat de visserij stapsgewijs de bodemvisserij afbouwt. Het Programma naar een Rijke Waddenzee brengt de partijen bij elkaar en zorgt dat ze gezamenlijk werken aan kansrijke oplossingen. Stap voor stap, door telkens te leren van eerdere ervaringen. De eerste vangsten met MZI's zijn een succes. Daarmee zijn de vissers nu in staat om een deel van de wadbodem voorgoed met rust te laten. Verheugend nieuws, zowel voor de vissers als voor het bodemleven en de wadvogels.

DOE MET ONS MEE!

In het Waddengebied leven talloze ideeën om de Waddenzee voor natuur én mens te verbeteren. Alleen blijven de projectideeën vaak liggen. Of ze stranden tijdens de voorbereiding. Het Programma naar een Rijke Waddenzee kan andere organisaties en bedrijven helpen om doorbraken te realiseren. Alleen mét elkaar lukt het om de Waddenzee nóg rijker te maken.

Meer informatie:

www.rijkewaddenzee.nl

Foto: Syste Dijkse (Foto Flits)

Bruinvis krijgt betere bescherming

Bruinvis
Foto: Peter Evans

Onderzoek naar doodsoorzaak van gestrande bruinvissen in Veterinair Pathologisch Diagnostisch Centrum van de Universiteit van Utrecht.
Foto: Pieter Crucq

Gestrande bruinvis
Foto: archief Kust & Zee

De bruinvis is de meest voorkomende walvisachtige in de Nederlandse zee. Bruinvissen zijn zoogdieren van ongeveer 1,5 meter lang. Zij leven alleen of in kleine groepen. Ze eten vooral vissen en schaaldieren, zoals kreeften en krabben. De bruinvis vindt zijn voedsel en route door te kijken, maar ook door middel van echolocatie: hij zendt geluid uit en kan dan door de weerkaatsing van het geluid horen of er een vis in de buurt is of een obstakel waar hij omheen moet zwemmen.

De bruinvis heeft longen. Daarom moet hij eens in de zoveel tijd aan het wateroppervlak komen om adem te halen. Zijn rugvin steekt dan even boven het water uit. Als het bijna windstil is en er weinig golven zijn, is de bruinvis dan te zien vanaf het strand of vanuit een boot.

De bruinvispopulatie

De laatste jaren zijn er steeds meer bruinvissen in de Noordzee en worden ze steeds vaker gezien: de bruinvispopulatie in het Nederlandse deel van de Noordzee groeit. Er spoelen echter ook steeds meer dode, en soms levende, bruinvissen aan op het strand. Het is niet altijd bekend waarom dat gebeurt. Ook is niet precies bekend hoeveel bruinvissen er zijn in de hele Noordzee en of ze gezond zijn. De Flora- en Faunawet stelt regels om bepaalde dieren te beschermen. Het gaat dan om dieren waarvan gedacht wordt dat er te weinig van zijn om de soort te laten voortbestaan of dieren die op een andere manier bedreigd worden. Hoewel er meer bruinvissen zijn, gaat het nog niet goed met de populatie bruinvissen. Daarom moeten extra maatregelen genomen worden om de bruinvis te beschermen.

Plan om de bruinvis te beschermen

In 2011 hebben onderzoekers Kees Campuysen en Marije Siemensma een rapport geschreven voor staatssecretaris Henk Bleker, die onder andere verantwoordelijk is voor het beschermen van bruinvissen.

Het rapport beschrijft wat we weten over bruinvissen en wat de grootste gevaren zijn voor deze dieren. Bruinvissen raken bijvoorbeeld per ongeluk in visnetten verstrikt. Omdat ze dan niet naar het wateroppervlak kunnen om te ademen, verdrinken ze. Verder zijn bruinvissen erg afhankelijk van hun

gehoor om hun weg te vinden en eten te zoeken. Daarom hebben ze waarschijnlijk veel last van geluid onder water. Dit onderwatergeluid komt bijvoorbeeld van grote bouwprojecten voor windmolenparken, van scheepvaart, van onderzoek naar gas of olie onder de Noordzee of van het opruimen van bommen uit de Tweede Wereldoorlog. Er worden ook veel magere bruinvissen gevonden. Hiervoor is geen verklaring gevonden. Misschien zijn er te weinig vissen om te eten, misschien kunnen ze niet in de gebieden komen waar de juiste vissen zitten of kunnen sommige bruinvissen niet eten omdat ze ziek zijn.

In het rapport staat wat gedaan kan worden om de bruinvispopulatie goed te beschermen, maar vooral dat we nog veel dingen niet weten. Daarom is er meer onderzoek nodig om beter te begrijpen hoe de bruinvis het beste beschermd kan worden.

Er zijn veel mensen geïnteresseerd in de bruinvis en er zijn organisaties en bedrijven die werken op de Noordzee. Daarom is bij het schrijven van het rapport een groot aantal van deze mensen betrokken geweest, zoals de visserijsector, de windenergiesector en natuurbeschermingsorganisaties.

Het beschermingsplan is op 23 november 2011 aangeboden aan staatssecretaris Henk Bleker. Hij was blij met het rapport en heeft beloofd de aanbevelingen uit het rapport uit te voeren. Hij heeft het rapport ook naar de Tweede Kamer gestuurd.

WIST JE DAT BRUINVISSEN OOK OREN HEBBEN EN LAST KUNNEN HEBBEN VAN HARDE GELUIDEN ONDER WATER?

Wat gaat er gebeuren?

In 2012 is met de uitvoering van het beschermingsplan gestart. Er is meer kennis nodig over het aantal bruinvissen, het leefgebied en de gevaren voor de bruinvis in de Noordzee. Daarbij wordt gezocht naar mogelijkheden om de gevaren te verminderen. De staatssecretaris heeft daarom in een brief aan de Tweede Kamer aangegeven dat hij begint met een aantal acties:

- het instellen van een landelijke wetenschappelijke commissie, die toeziet op de uitvoering van onderzoeken naar bruinvissen, zodat er zoveel mogelijk gegevens worden verzameld,
- het tellen van bruinvissen in het Nederlandse deel van de Noordzee, daarmee kan worden vastgesteld hoeveel bruinvissen er zijn en of er meer bij komen,
- onderzoeken hoeveel bruinvissen worden bijgevangen en samen met vissers een manier vinden om te voorkomen dat bruinvissen in visnetten terecht komen,
- onderzoeken van de gevolgen voor bruinvissen van harde geluiden en explosies onder water en bekijken wat daaraan gedaan kan worden,
- met andere landen rond de Noordzee werken aan gezamenlijke maatregelen om de bruinvis in de hele Noordzee op dezelfde manier te beschermen.

Op termijn kan dit ervoor zorgen dat het doel bereikt wordt: de bruinvissen zo te beschermen dat de populatie zichzelf in stand kan houden.

Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie

Auteur: Sanne van Sluis, e-mail: s.vansluis@mineleni.nl

De zandmotor

Uniek natuur- en recreatiegebied dat de kust veiliger maakt

Bouwen met de natuur

De Zandmotor is een innovatieve manier van kustbescherming en kustuitbreiding. De natuur helpt ons in de bescherming tegen de zee. De Zandmotor is een schiereiland van 128 hectare voor de kust tussen Ter Heijde en Kijkduin. Door wind, golven en stroming verspreidt het zand zich de komende twintig jaar langs de kust tussen Hoek van Holland en Scheveningen. Hierdoor groeit de kust op natuurlijke wijze aan. Dit levert een bijdrage aan de kustveiligheid én er ontstaat meer ruimte voor natuur en recreatie. Zo bouwen we met de natuur.

De Zandmotor. Een nieuw schiereiland voor de Zuid-Hollandse kust tussen Scheveningen en Hoek van Holland ter hoogte van Ter Heijde. Aangelegd in 2011 door Rijkswaterstaat en de provincie Zuid-Holland. Dit unieke stukje natuur biedt niet alleen veiligheid voor de kust maar ook meer ruimte voor natuur en recreatie. "Inwoners en bezoekers van Zuid-Holland hebben er sinds kort 256 voetbalvelden nieuwe natuur bij. En dat is hard nodig voor de natuur en recreatie. Maar vooral ook voor het welzijn en de welvaart van onze inwoners," zegt Han Weber, gedeputeerde van de provincie Zuid-Holland.

Natuur en recreatie

Met de komst van de Zandmotor is er een uniek natuur- en recreatiegebied ontstaan, dat door de wind en stromingen van de zee steeds verandert. Het gebied is aantrekkelijk voor verschillende soorten planten en dieren. Vogels, zoals scholeksters, aalscholvers en lepelaars, komen graag naar de Zandmotor. Ook slechtvalk en sperwer bezoeken het schiereiland regelmatig. Zeehonden laten zich vaak bewonderen op het strand of in de golven bij de Zandmotor.

Bezoekers kunnen op en rond de Zandmotor genieten van de natuur. Vooral de wandelaars, natuurliefhebbers, surfers en kiltersurfers komen op dit stukje kust aan hun trekken. Op dit kunstmatig aangelegde schiereiland is niet alleen maar zand te vinden, maar ook botten en werktuigen van tienduizenden jaren geleden! Meerdere wandelaars zijn eigenaren geworden van stukken mammoetkies of mammoetbot. De mooiste vondsten gaan naar een museum.

Voorzieningen

Vanaf de strandopgangen is het toch wel een flink stuk lopen naar de Zandmotor. Er zijn vier strandlagen in de buurt. Bij Kijkduin en Molenslag liggen parkeerterreinen; bij de strandopgangen van het Schelppad en de Watertoren alleen fietsstallingen. Er komen geen horecavoorzieningen op de Zandmotor. Om te zorgen dat wandelaars bij mist en schemering niet verdwalen en voor de oriëntatie vanaf zee, zijn op de Zandmotor oriëntatiepalen met fluorescerende koppen geplaatst.

Veiligheid

Bezoekers worden geïnformeerd over de gevaren van zwemmen in zee en hoe om te gaan met onveilige situaties. De Zandmotor heeft invloed op de stroming bij de kust. Daarom zijn maatregelen getroffen om de zwemveiligheid te bewaken vanaf het badseizoen van 2012. De provincie en Rijkswaterstaat werken daarbij nauw samen met de gemeenten Den Haag en Westland, de reddingsbrigades en de veiligheidsregio.

De stromingen rond de Zandmotor worden regelmatig gemeten. Wanneer bepaalde delen rond de Zandmotor niet veilig zijn om er te gaan zwemmen, worden daarvoor zwembodden ingesteld. Waarschijnlijk zal voor de punt van de Zandmotor een zwembod van kracht blijven.

Onderzoek

De Zandmotor is een pilotproject, waarmee wordt onderzocht of de kust voor de veiligheid kan worden onderhouden en voor natuur en recreatie kan worden uitgebreid door gebruik te maken van natuurlijke processen. Daarom worden gedurende de komende jaren de effecten van het weer, de golven en de stromingen op de verspreiding van het zand gemonitord. Maar ook de effecten van de Zandmotor op het ecosysteem, het grondwaterpeil en de recreatie worden onderzocht. Er komt ook een 40 meter hoge mast, een zogenaamde argusmast, met daarop camera's, die registreren hoe de Zandmotor zich ontwikkelt.

Kijk voor meer informatie en routebeschrijving op www.dezandmotor.nl

Bezoekers Zandmotor aan het woord

Marijke Kors:

Blij verrast zagen we deze zeehond bij de Zandmotor aan de strandzijde. Hij trok zich niets aan van de mensen die zich al snel in de buurt aan hem vergaapten. Hij liet zich zeer ontspannen van alle kanten bekijken en bekeken. Deze ontmoeting bij de Zandmotor was voor mij een cadeautje.

Dave van Cappelle:

Deze mammoetkies heb ik 11 december op de Zandmotor gevonden.

Henny van den Broek:

Op zaterdag op de Zandmotor gewandeld en het was in één woord prachtig: een stuk nieuwe natuur, mensen om je heen die ook zichtbaar liepen te genieten van de Zandmotor en het weer zat ook mee. Tot nu toe hoor ik alleen maar enthousiaste reacties.

Ronald van Merkesteyn:

Wij komen regelmatig naar de Zandmotor vanwege zijn ruimtelijke verschijning die visueel onwerkelijk kan overkomen. Voor mijn dochtertje is het een onmetelijke vlakte die ze alleen nog maar kent van vakanties in plaats van zo naast de deur.

Jan Peter van der Veen:

Het stuk hout dat in de verte uit het zand stak bleek een slechtvalk te zijn, rustig uitkijkend over de Zandmotor

Eduard A. van Mil:

Een mooie dag vandaag met een lekkere winterzon. Vanaf het Haagse strand kijk je op zo'n heldere dag gemakkelijk naar het Industriegebied op de Maasvlakte. Onder de kranen van de Maasvlakte zie je (het donkere gedeelte) het opgespoten eiland voor de kust van Ter Heijde liggen (de Zandmotor) dat er de komende 20 jaar voor moet zorgen dat het zand, zo'n 21,5 miljoen kubieke meter, zich langs de Nederlandse kust verspreidt. Een uniek exportproject dat veel belangstelling uit de hele wereld heeft.

Hans Tibben:

Volop plezier die kitesurfers in de lagune van de Zandmotor!

Foto: Henny van den Broek

Recreëren in een waterwingebied

Een oase van rust in de Randstad

Lekker weg

- Meijndel is een fantastisch gebied om er eens lekker op uit te gaan.
- Het is een groot gebied met een oppervlakte van 1.875 hectare.
- Voor een stevige wandeling of een ontspannende fietstocht kun je gebruikmaken van de vele paden die de duinen doorkruisen.
- In het bosrijke gedeelte van de vallei zijn diverse speelweiden aanwezig.
- Voor de kleinsten is er een speeltuin tegenover de pannenkoekenboerderij en het nieuwe bezoekerscentrum.
- Koop hier een dagkaartje voor Kijfhoek en Bierlap, een uitgestrekt en wild gedeelte van Meijndel waar het rustig toeven is.

Tussen Scheveningen en Wassenaar ligt Meijndel. Dit 'dal van de meidoorns' is een zeer gevarieerd duingebied, waar natuur, waterwinning, recreatie en cultuurhistorie hand in hand gaan. Een gebied om eens goed te verkennen: wandelend, fietsend of in het nieuwe bezoekerscentrum.

"Meijndel is een prachtig duingebied", zegt Bart van Engeldorp Gastelaars, beleidsadviseur bij drinkwaterbedrijf Dunea. "Karakteristiek is dat natuur en waterwinning er al 138 jaar onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden. Natuur heeft de waterwinning voortgebracht. En de waterwinning heeft op zijn beurt de natuur weer beschermd. Dankzij de drinkwatervoorziening zijn de duinen behoud voor stadsuitbreiding en wegeaanleg. Bovendien hebben de infiltratieplassen voor nieuwe leefgebieden voor planten en dieren in het duin gezorgd. Dat heeft die grote variatie opgeleverd: open water, rietland, moeras, vochtige en droge duinvalleien, duingraslanden, lage en hoge struiken en bos. Zo heeft Meijndel kunnen uitgroeien tot één van de meest vogelrijke gebieden van Nederland waar ook een grote verscheidenheid aan zoogdieren, reptielen, insecten, vlinders, libellen en amfibieën voorkomen."

Verborgene schatten

Niet alleen voor natuurliefhebber valt er in Meijndel ontzettend veel te zien én te beleven. Het duingebied herbergt namelijk naast zichtbare ook veel verborgene schatten: sporen uit ons rijke verleden. "Er zijn bijvoorbeeld potscherven uit de late ijzertijd gevonden", vertelt adviseur natuur Karin Rood. "In Solleveld is zelfs een Merovingisch grafveld gevonden met daarin een lans, een zwaard en onderdelen van een schild." Maar ook uit een minder ver verleden zijn er sporen: akkers en wallen van ontginningen uit de negentiende eeuw. Ook boerderij Meijndel komt uit die tijd. Karin: "De Tweede Wereldoorlog heeft ook veel sporen achtergelaten. Bijzonder detail is dat jaarlijks een groot aantal vleermuissoorten overwintert in de bunkers uit de oorlog. En niet te vergeten de waterwinning zelf, met open winningen van 138 jaar geleden."

Gezellige huiskamer

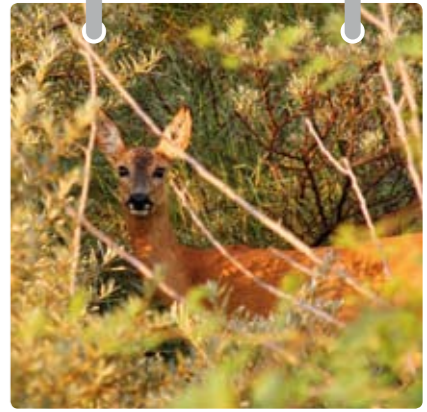
In Meijndel, op een open plek in de beboste vallei, vormen de pannenkoekenboerderij en de oude gebouwen van boerderij Meijndel het hart van dit gebied. Bart: "Dit is de plek waar je van alles kunt leren en beleven over natuur, water, cultuurhistorie en de vele recreatiemogelijkheden. Er heerst hier een gezellig huiskamergevoel, een unieke plek waar je heerlijk kunt onthaasten uit het drukke leven in de Randstad."

Op 15 september, tijdens de jaarlijkse Natuurfeestdag, opent Dunea de deuren van een nieuw bezoekerscentrum, een activiteitencentrum en een nieuwe paardenstal in de vallei Meijndel. "Zo creëren we meer ruimte en mogelijkheden voor educatie over duin en water", laat Bart weten. Het bezoekerscentrum en activiteitencentrum krijgen een plek in twee prachtige oude gebouwen. "Waar je in het bezoekerscentrum vooral informatie kunt halen, de prachtige wisselende tentoonstelling kunt beleven en je vragen kwijt kunt, biedt het activiteitencentrum veel leuke activiteiten." Kortom: wil je Meijndel gaan verkennen? Dan is het bezoekerscentrum in Wassenaar het ideale startpunt!

Passie voor duin én water

Dunea produceert en levert aan circa 1,2 miljoen klanten lekker en zuiver drinkwater in het westelijk deel van Zuid-Holland. In de duinen tussen Monster en Katwijk beheert Dunea de prachtige natuur én beschermt Dunea de drinkwaterwinning. Kijk voor meer informatie op www.dunea.nl.

Natuurkalender

De duinen hebben op elk moment in het jaar hun charme. Wat kunt u de komende maanden verwachten?

Mei

De meidoorn staat in bloei en kleurt de middenduinen wit. Padden en kikkers zoeken elkaar op bij het water. Dit is de tijd om het gezang van de nachtegaal te beluisteren.

Juni

Op plassen zijn jonge eenden te vinden. Ook jonge vossen en reeën laten zich zien.

Juni/juli

De orchideeën staan in de vochtige duinvalleien in bloei. Toortsen, teunisbloemen en jacobskruiskruid kleuren het duin geel en slangekruid zorgt met blauwe bloemen voor afwisseling. In juni is ieder jaar de open dag in de Kikkervalleien. In 2012 stelt Dunea dit gebied op 24 juni open.

Augustus

De parnassia staat nu ook in bloei in de Libellenvallei. De broedvogels vertrekken uit het duin op weg naar hun winterverblijf.

September

Vleermuizen zijn aan het begin van de avond actief boven de infiltratieplassen. Dit is ook de maand van de Natuurfeestdag, een gezellige dag waar jong en oud kunnen genieten in en van de prachtige en veelzijdige natuur in Meijndel.

Oktober

Herfst in Meijndel. Besdragende struiken geven kleurrijk aan dat er voor trekvogels in het duin volop eten is.

Mosselbanken houden het leven in balans

De Waddenzee is een grote moddervlakte. Mis. Het is een grote bak met leven. Een belangrijke basis voor dit leven zijn de mosselbanken. Kleine diertjes zoeken beschutting tussen de schelpen en veel vogels komen er eten. Het gaat niet zo goed met de mosselbanken.

Vroeger lag er wel 40 km² mosselbank in de Waddenzee. Twintig jaar geleden waren ze bijna verdwenen. Daarvoor zijn meerdere oorzaken; visserij, stormen, dieren die graag veel mosselen eten en dat de mossel zich meerdere jaren niet heeft voortgeplant. De regering heeft in 1993 besloten om enkele droogvallende wadplaten te sluiten voor visserij en uit te zoeken wat we kunnen doen om de mosselbanken in de Waddenzee weer gezond te krijgen. Om de ontwikkeling van nieuwe banken nog meer te bevorderen wil men zelfs mosselbanken aanleggen. Sinds die tijd proberen allerlei onderzoekers de raadselen van de mosselbank te ontrafelen.

Mosselwad

Het project Mosselwad zoekt uit wat een mossel allemaal nodig heeft om te overleven. We kijken bijvoorbeeld naar het eetgedrag van vogels, krabben en zeesterren en welk deel van een bank wegslaat bij stormen. Via high-tech camera's op drie hoge palen bekijken we de mosselen dag en nacht. Komend jaar gaan we ook een paar nieuwe mosselbanken aanleggen. Misschien is dat de eerste stap naar herstel van het mosseleven in de Waddenzee. Kust & Zee werkt in dit herstelproject samen met Wageningen IMARES, NIOZ, SOVON en Universiteit Utrecht, Faculteit Geowetenschappen en wordt financieel ondersteund door het Waddenfonds, Rijkswaterstaat - Ministerie van Infrastructuur en Milieu en de provincies Noord-Holland en Friesland.

Wat kun jij doen om de mossel te helpen?

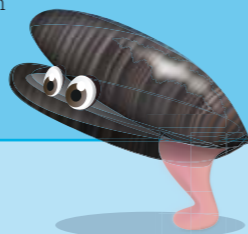
- Ben je op de Waddenzee, zorg dan dat je de mosselbanken niet beschadigt: vaar en loop eromheen.
- Bezoek de minitentoonstelling over mosselen in de Kust&Zee x-Pierence in Scheveningen (zie pagina 4).
- Bekijk de filmpjes op www.mosselwad.nl

Foto: Antonio Aguiar

Een dag uit het leven van een mossel

Het is eb. De zee trekt zich terug. Ik bewaar wat water in mijn schelp en houd mijn kleppen nu een paar uur op elkaar. Al snel klinkt er getik op m'n schelp. Het is een scholekster die probeert me los te trekken van mijn broertjes. Ik hou mijn adem in (dat deed ik al sinds mijn schelp dicht is) en het getik houdt op. De vogel geeft op. Ik zit met supersterke lijm vast aan mijn buurman, een Japanse oester. Aan de andere kant ben ik omringd door mosselen. Samen wonen we op een grote berg prut die we daar zelf hebben neergelegd. Mosselpoep eigenlijk. Het tikken begint weer. Gelukkig is het weer vloed en het water komt nu snel op. De vogel kan me niet meer pakken. Ik ben gered! Of niet? Nu kunnen de eidereenden komen, die duiken onder water. Of er springt een zeester op mijn rug. Die blijft net zo lang aan mijn schelp trekken tot ik open ga. Dan duwt hij zijn maag naar binnen en verteert me in mijn eigen huis. Hoe onbeleefd! Maar vandaag komt niemand me eten. Ik ontspan en mijn schelp gaat open. Ik start mijn meest favoriete bezigheid: water door mijn schelp filteren en eten.

WEGENS VERBOUWING GEOPEND

De haven breidt uit, de winkel blijft open. Net als FutureLand, het informatiecentrum met uitzicht op Maasvlakte 2. De duurzame haven in aanbouw zelf beleven? Kom kijken naar het nieuwste stukje Nederland.

Beter zicht op de toekomst bestaat niet!

FutureLand.nl

KLEINE MANTELMEEUW
Gele poten. Donkergrijze
kleur op bovenvleugels.

KOKMEEUW
Kleinere meeuw.
Chocoladebruine
'kopkap'.

VISDIEF
Donkere snavelpunt. Veel
kleiner dan de grote stern.

ZILVERMEEUW
Roze poten.
Lichtgrijze vleugels.

GROTE STERN
Scherpe, gele snavelpunt.
Tijdens broedseizoen met kuif.

Genieten van vogels

Herken de gevleugelde badgasten

DRIETEENSTRANDLOPER
Kleine gedrongen steltloper.
Korte, rechte snavel.

Wat overkomt de strandbroeders?

Sommige vogelsoorten
broeden op het strand.
Scan de code en zie wat
ze meemaken! Of kijk op:
bit.ly/strandbroeders

Fotowedstrijd!

**Maak een foto van je favoriete
strandvogel en stuur die
aan ons op. Dat kan naar
info@vogelbescherming.nl.
De maker van de mooiste
foto wint een prachtige
8x42 Stern-verrekijker van
Vogelbescherming Optiek.
Onder de andere inzenders
verloten we 10 handige
vogelherkenningskaarten.**

Insturen kan tot 15 januari 2013.
De winnende foto's publiceren
we op internet. Houd daarvoor onze
Facebook-pagina in de gaten.

www.vogelbescherming.nl

SCHOLEKSTER
Lange oranje-rode
snavel. Roept luid:
'Tepiet, tepiet.'